

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **КОНЦЕПТ ADVENTURISM В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ
ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ**

Виконав: студент 2 курсу,
групи 8.0358-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно)
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Тарасенко Олександр Сергійович

Керівник к.ф.н., доц. Залужна М. В.

Рецензент к.ф.н., доц. Веремчук Е.О.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ТАРАСЕНКУ ОЛЕКСАНДРУ СЕРГІЙОВИЧУ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Концепт ADVENTURISM в англійськомовному художньому дискурсі»

керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Залужна Марина Володимирівна к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «22» квітня 2019 року № 596-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) _____

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту) класифікації концептів, підходи до аналізу концептів, етимологічні та тлумачні словники англійської мови, художні тексти для аналізу (Р. Л. Стівенсон “Treasure Island”, Р. Сабатіні “Captain Blood: His Odyssey”)

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити 1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розглянути визначення концепту; 3) визначити способи класифікації та опису концептів; 4) проаналізувати засоби вербалізації концепту у художніх творах;

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Залужна М. В., к.ф.н., доц.	23.04.2019	23.04.2019
Розділ 1	Залужна М. В., к.ф.н., доц.	20.05.2019	20.05.2019
Розділ 2	Залужна М. В., к.ф.н., доц.	14.09.2019	14.09.2019
Висновки	Залужна М. В., к.ф.н., доц.	20.11.2019	20.11.2019

6. Дата видачі завдання 23. 04. 2019

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2019	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	квітень 2019	виконано
3.	Написання вступу	травень 2019	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	липень 2019	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2019	виконано
6.	Формулювання висновків	грудень 2019	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	січень 2020	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	січень 2020	виконано
9.	Захист	січень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

(підпис)

О. С. Тарасенко
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

М. В. Залужна
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

М. В. Залужна
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 76 стор., 100 джерел.

Об'єкт дослідження: концепт ADVENTURISM.

Мета роботи: визначення особливостей вираження концепту ADVENTURISM та способів актуалізацій даного концепту авторами у художніх творах (“Treasure Island”, “Captain Blood: His Odyssey”).

Теоретико-методологічні засади: підходи вчених до визначення, виокремлення, аналізу, класифікації та опису концепту (Т. В. Цив'ян, М. В. Піменова, Х. Кларк, Н. Д. Арутюнова, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, В. І. Карасик та ін.).

Отримані результати: концепт може сприйматися по різному залежно від часового проміжку, культури та нації. Художній концепт, в основі якого закладено асоціації, культурне сприйняття автора відрізняється у різних творах різних авторів, навіть, якщо ці твори мають схожу тематику.

Оскільки велику роль у вираженні художнього концепту мають асоціації, у художніх творах знайдено не лише вираження концептів словами – вербалізаторами, а й контекстами вживання інших лексичних одиниць які певним чином виражають концепт. Концепт може бути пов'язаний із типом художнього твору, а в межах останнього зазвичай зустрічаються асоціативні концепти.

Ключові слова: *концепт, художній концепт, культурний концепт, поняття, категорія, вербалізація.*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ	7
1.1 Проблема визначення концепту	7
1.2 Проблема співвідношення концепту, поняття та категорії	11
1.2.1 Концепт vs. поняття	11
1.2.2 Концепт vs. категорія	15
1.3 Класифікації концептів.....	19
1.4 Методи виокремлення та опису концептів.....	23
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО КОНЦЕПТУ ADVENTURISM	34
2.1 Концепт в художньому тексті.....	34
2.2 Культурний концепт ADVENTURISM та його актуалізація в англійській мові	37
2.3 Художній концепт ADVENTURISM та його вербалізація в художніх текстах	48
2.3.1 Аналіз художнього концепту ADVENTURISM у романі Р. Сабатіні “Captain Blood: His Odyssey”	51
2.3.2 Аналіз художнього концепту ADVENTURISM у романі Р. Л. Стівенсона “Treasure island”	59
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВЗ – вербальний засіб

К – концепт

КК – культурний концепт

ХК – художній концепт

ВСТУП

Лінгвістична наука розвивається, і разом з її розвитком з'являється необхідність визначення та розмежування певних термінів. Поняття, концепт та категорія є саме такими термінами. Необхідність розрізняти концепт, поняття та категорію, їх зв'язок та межі існує і у сучасній лінгвістиці. Іншим завданням є аналіз вживання концепту як загалом так і у певному контексті, наприклад у художніх текстах. Процес вивчення концепту ускладнюється тим, що він є абстрактним та суб'єктивним, може мати різне етнічне забарвлення та різне значення. Крім того, концепт можна розглядати в контексті лінгвокультурології, когнітивістики, соціолінгвістики.

Вивченням проблеми концепту займалися такі вчені як Ю. С. Степанов, А. Вежбицька, В. М. Піменова, С. А. Аскольдов-Алексєєв, Д. С. Ліхачов, В. І. Карасик, В. Крофт, Х. Кларк та ін. Вченими розроблено велику кількість теорій пов'язаних як з трактуванням самого поняття концепт, так і з проблемами утворення концепту та особливостей їх вживання.

Попри значний інтерес до проблеми визначення концепту, все ще існують проблеми чіткого визначення концепту, не існує єдиної думки, щодо співвідношення концепту та мовної картини світу, концепту у свідомості носія, а також вживання художніх концептів у літературі.

Актуальність роботи полягає в необхідності вироблення системного підходу до аналізу концепту ADVENTURISM у художніх текстах з огляду на їхнє місце в ціннісному інформаційному просторі різних художніх контекстів, як невід'ємної частини англійськомовної картини світу, оскільки поповнення мови лексичним одиницями, які тим чи іншим чином відносяться до досліджуваного концепту, не можна вважати завершеним.

Наукова новизна полягає у спробі власного дослідження особливостей вираження художніх концептів у творах, які раніше активно не аналізувалися.

Об'єктом дослідження є концепт ADVENTURISM.

Предметом дослідження є способи вираження концепту ADVENTURISM у художніх авантюрних творах англійських авторів Р. Сабатіні “Captain Blood: His Odyssey” (XXст.) та Р. Л. Стівенсона “Treasure Island” (XIXст.).

Метою дослідження є визначення особливостей вираження концепту ADVENTURISM та способів актуалізації даного концепту.

Для дослідження поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Розглянути багатозначність трактування концепту, підходи до його вивчення.
2. Проаналізувати погляди вчених на концепт та його співвідношення з поняттям та категорією.
3. Проаналізувати різні класифікації концептів.
4. Визначити різні методи виокремлення та опису концепту.
5. Встановити особливості вживання концепту в художніх текстах.
6. Прослідкувати розвиток та зміни, що відбувалися з концептом у діячності (на прикладі концепту ADVENTURISM).
7. Визначити способи вираження К ADVENTURISM у конкретних художніх творах.

Матеріалом дослідження є художні твори “Treasure Island” Р. Л. Стівенсона та “Captain Blood: His Odyssey” Р. Сабатіні. Дані художні тексти було обрано з огляду на те, що вони є пригодницькими романами, а саме у пригодницьких романах, на нашу думку, яскраво проявляється концепт ADVENTURISM.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось на основі використання таких методів та прийомів: описового і компонентного методів, методу аналізу художніх текстів.

Практична значущість дослідження полягає у розкритті особливостей вживання концепту у творах, що не аналізувалися через їх вузьку направленість (піратські твори пригодницького характеру).

Робота пройшла апробацію на науково-студентській конференції *Різдвяні студентські наукові читання*. ЗНУ 06.12.2019

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні проблеми визначення концепту, увага приділяється класифікації концепту та підходам різних вчених щодо визначення концепту.

Другий розділ присвячено аналізу концепту в англійській мові, художньому тексті загалом та у конкретних художніх текстах: Р. Л. Стівенсон "Treasure Island", Р. Сабатіні "Captain Blood: His Odyssey".

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 76, кількість використаних джерел 100.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

КОНЦЕПТІВ

1.1 Проблема визначення концепту

У зв'язку зі зміною соціально-економічних та політичних обставин сучасного життя висувуються нові вимоги до вивчення навколишньої дійсності. Зміна типу наукової раціональності та поява нових функцій і форм взаємодії науки та культури провокує людину на пошук шляхів вирішення глобальних проблем. Наразі постає питання гуманізації наукового знання та необхідності єднання гуманітарного та наукового пізнання. Еволюція науки та культури сприяла формуванню світогляду мовців і дала поштовх для створення та розвитку картини світу.

Картина світу виступає відображенням навколишнього середовища (як цілісного об'єкту людського буття, а також цього світу) за допомогою мислення [Блох 2010, с. 38]. За твердженням Т. В. Цив'ян [Цивьян 1990, с. 5], накопичені людиною враження, знання та досвід створюють систематизований цілісний образ, який і є картиною світу. На думку М. Я. Блоха [Блох 2010, с. 39], вона виступає поєднанням суб'єктивного та об'єктивного початків, оскільки відображає об'єктивну реальність крізь призму суб'єктивності.

Слід зазначити, що оточуючий світ представляє собою не реальність як таку, що існує сама по собі, а ту реальність, що перенесена на людський спосіб буття. Це означає, що картина світу відображає результати, досвід взаємодії людини із реальністю. Картина світу є узагальненим образом, що складається із тих чи інших компонентів до яких відносять концептуальну та мовну картини світу.

Хоча ці дві картини світу співіснують одночасно, вони співвідносяться як ціле із частиною [Гураль 2008, с. 17]: мовна картина є лише частиною концептуальної моделі світу, а також є більш вузькоспрямованою (оскільки релевантна лише для носіїв тієї чи іншої мови). Незважаючи на те, що велика кількість знань знаходить своє відображення в мові, не вся інформація, що є у свідомості носія висловлюється за допомогою мови. Отже, концептуальна картина багатша за мовну і передує їй.

Попри відмінність концептуальної та мовної картин світу, вони мають схожі складові частини – концепти (тут і далі К). Вважається, що система уявлень людини про світ складається із цих концептів, які мають певні властивості та ознаки. Концепт є об'єктом вивчення багатьох лінгвістичних та природничих наук [Самситова 2014, с. 1373]. Незважаючи на це, точної дефініції терміну, яка б повноцінно відображала сутність К та розкривала його функції, не існує. І пов'язано це з тим, що дослідники, які представляють різні галузі наукового знання, акцентують увагу на різних ознаках, що є визначальними для К.

Проблематика К посідає чільне місце у сучасному мовознавстві, оскільки більш глибоке вивчення мислення як невід'ємної частини людського існування, чинників, що впливають на його результат, набувають більшої актуальності. Попри той факт, що К є ключовим поняттям лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики та є загальноприйнятими, різні наукові школи та окремі вчені дотримуються часом суперечливих думок щодо визначення даного терміну.

Дослідниця М. В. Піменова висуває свою теорію щодо багатозначності трактування концепту [Піменова 2011, с. 53-54]. На її думку, це обумовлено двома факторами: по-перше, концепт виступає міждисциплінарним утворенням, оскільки використовується в низці наук, в тому числі в різних напрямках лінгвістики; по друге, К є складним та багатовимірним феноменом. За твердженням дослідниці [Піменова 2011, с. 54-57], на даний час наука висуває п'ять різноманітних підходів до вивчення концепту:

- психологічний підхід (С. А. Аскольдов-Алексєєв, Д. С. Ліхачов);
- логічний підхід (Н. Д. Арутюнова);
- філософський підхід (В. В. Колєсов);
- культурологічний підхід (Ю. С. Степанов);
- інтегративний підхід (С. Х. Ляпін);

Цікавою вважаємо також класифікацію створену Ю. С. Прохоровим [Прохоров 2011, с. 68], за якою існують п'ять підходів до визначення терміну концепт залежно від того, як науковці відповідають на запитання– «Що є концепт?»:

- лінгвокогнітивним явищем (О. С. Кубрякова);
- психолінгвістичним (О. О. Залєвська);
- абстрактним науковим поняттям (А. Б. Соломонік);
- базовою одиницею культури (Ю. С. Степанов);
- лінгвокультурним явищем (В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін та ін.);

Відмінність даної класифікації від попередньої визначаємо в тому, що тут прослідковується акцент на тісному зв'язку культури, мислення та мови, що, у свою чергу, є невід'ємними об'єктами життя людини. А отже, і впливають на формування та розвитку концептів.

Отже, вивченням К займаються такі видатні вчені, як Н. Д. Арутюнова, Д. С. Ліхачов, А. П. Бабушкін, С. Г. Воркачов, Ю. С. Степанов, А. Вежбицка, О. С. Кубрякова, С. Є. Нікітіна, В. М. Телія, які трактують його як розумову одиницю, що під впливом багатьох чинників формується в свідомості людини [Воркачев 2004, с. 51]. Тут також варто згадати дослідження Х. Кларка, який називав концепт «мультипросторовим кластером смислу» і «семантичним фрагментом буття» [Н. Н. Clark 1981, р. 36]. Таким чином, вчений підкреслював когнітивний та абстрактний характер концепту.

На думку Ю. С. Степанова, який розглядав концепт з лінгвокультурологічної точки зору, концепт є базовою одиницею культури, де культура розуміється як сукупність концептів та відношень (зв'язків) між ними. Під концептом вчений розуміє «згусток культури у мовній свідомості

людини». [Степанов 1997, с. 76]. А. Вежбицька дотримується схожою думки [Вежбицкая 1999, с. 549], додаючи, що К як об'єкт ідеального світу, має свою власну номінацію і відображає культурні уявлення про дійсність.

Зазначену точку зору також розглядають В. І. Карасик [Карасик 2002, с. 91], В. М. Телія [Телія 1996, с. 97] та Н. Д. Арутюнова [Арутюнова 1999, с. 37], які вважають К одиницями когнітивного рівня мовної особистості. Вони є невід'ємними складовими мовної та когнітивної картин світу, при цьому виконують функцію відображення культурних знань та досвіду певного народу. Так, наприклад, В. І. Карасик визначає концепти як «ментальні утворення, що являють собою визначні, типізовані фрагменти досвіду» [Карасик 2004, с. 59].

Дещо протилежна точка зору міститься у роботі Д. С. Ліхачова [Лихачев 1993, с. 4], який вважає концепт не результатом когнітивної діяльності особистості, а результатом зіткнення значення слова із власним та культурним досвідом людини/соціуму. Таким чином, К є посередником між дійсністю та словами або «потенцією» значення, що полегшує спілкування людини.

Як ми зазначали вище, С. Х. Ляпін [Ляпин 1997, с. 11-35] дотримується інтегративного підходу до вивчення К, згідно з яким ця одиниця є багатовимірним ідеалізованим утворенням, що відображає процес пізнання світу людиною, результати та наслідки її діяльності, досвід та знання людини про навколишнє середовище. Зазначену думку поділяють також С. О. Аскольдов, О. П. Скидан [цит. за: Красавский 2001, с. 40-59].

Одним із найбільш повних досліджень К є дослідження З. Д. Попової та Й. А. Стерніна. Вчені визначають К як «дискретне ментальне утворення», «базову одиницю коду мислення людини». [Попова, Стернин 2007, с. 21]. При цьому дане утворення має впорядковану внутрішню структуру і є результатом пізнавальної діяльності людини. В той же час К. не обов'язково має вираження у мові [Попова, Стернин 2007, с. 25].

Отже, така розбіжність у вивченні концепту та існування значною кількості підходів (в аспекті як лінгвістики так і природничих наук) свідчить про багатомірність та складність структури цієї когнітивної одиниці. У роботі ми будемо дотримуватися положення про те, що концепт є складною інформаційною ментальною одиницею картини світу, що має свою ієрархічну структуру та характерні риси.

1.2 Проблема співвідношення концепту, поняття та категорії

1.2.1 Концепт vs. поняття. Концепт різних його проявах розглядали ще в давнину. Наприклад, у класичній філософії, а саме у працях Г. Гегеля та І. Канта [Кант 1964, с. 167], панувала думка про те, що у процесі мислення людина використовує поняття як інструмент. На думку Г. Гегеля [Гегель 1956, с. 62], поняття допомагає досягнути істини і подолати випадковість, тобто, оперуючи поняттями під час мислення, людина може правдиво сприймати реальність та мислити об'єктивно. Більш того, класична філософія розглядала поняття як невід'ємну частину мислення.

В сучасній філософії дослідники дотримуються іншої думки щодо інструментів, якими людина оперує під час мислення. Французькі філософи Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі [Делез, Гваттарі 1998, с. 10] вважають, що людина мислить не поняттями, а концептами, і це абсолютно різні форми мислення. У своїй праці дослідники виділяють такі основні риси концепту як індивідуальність, можливість функціонування у різних типах дискурсу, невизначеність та багатовимірність. Вони вважають, що риси К. не притаманні поняттю. При цьому, в праці не знаходимо чіткого визначення терміну «концепт», а також аналізу співвідношення поняття та концепту як форм мислення людини.

На початку ХХІст. сучасна лінгвістика висунула іншу точку зору, що поєднує у собі обидва філософські підходи. Лінгвістична наука вважає, що людина мислить не лише поняттями, але й концептами [Суржанская 2012, с. 4]. Таким чином, для більш глибокого розуміння виникла необхідність вивчити К, його співвідношення із поняттям. Наразі при вивченні концепту, його ознак та проблем, при визначенні статусу концепту у лінгвістиці дослідники часто розглядають термін «концепт» у співвідношенні із терміном «поняття».

Незважаючи на схожість К та поняття за внутрішньою формою [Маслова 2005, с. 46] (слово «концепт» є калькою з лат. *conceptus*, що означає «поняття»), у сучасній лінгвістичній науці прийнято диференціювати ці терміни. Питання співвідношення концепту та поняття розглядають В. З. Дем'янков, В. І. Карасик, В. А. Маслова, М. В. Піменова, Ю. С. Степанов, С. Х. Ляпін, А. Соломонік, та ін. Нижче ми проаналізуємо підходи дослідників щодо вищезазначеної проблеми.

Цікавою є точка зору Н. Д. Арутюнової [Арутюнова 1991, с. 3], за якою концепт трактується як поняття повсякденної філософії, і є результатом одночасної взаємодії таких явищ як національний фольклор, релігія, ідеологія, традиція, образи мистецтва, життєвий досвід, відчуття і система цінностей. Отже, концепт створюється незалежно від мовців у будь-який час.

На думку В. З. Дем'янкова [Дем'янков 2001, с. 45], поняття є штучними, оскільки створені людиною. В той час як концепти існують та функціонують самостійно. Вчений вважає, що К знаходить свою реалізацію у поняттях, тобто поняття – це складова/модус концепту. Схожої думки дотримуються М. В. Піменова та Н. А. Красавський [Красавский 2013, с. 76], який вважає К набагато ширшим за поняття.

В. І. Карасик [Антология 2005, с. 26] стверджує, що обидва явища виступають в якості ментальних утворень, проте є кардинально різними. За своєю суттю концепти повноцінно характеризують навколишню дійсність, від повсякденності до життєвих стандартів поведінки. Тут поняття є лише

частиною концепту, оскільки воно вужче. У той же час, вузькість поняття у своєму значенні та смислі дозволяє нам визначити його чітко та швидко. Концепт, навпаки, важко визначити точно.

В інтерпретації Ю. С. Степанова [цит. за: Ярцева, с. 383], концепт може розглядатися лише в системі мови, в той час як, поняття вивчається як з лінгвістичної, так і з логічної точок зору. Дослідник вважає [Степанов 1997, с. 40], що кожен з даних термінів належить до різних наук: концепт вживається у лінгвістиці, культурології та математичній логіці, а поняття – це термін філософії та логіки. Це означає, що зазначені одиниці мислення належать до одного порядку.

С. Х. Ляпін, поділяючи думку Ю. С. Степанова про культурну цінність концепту [Ляпін 1997, с. 16-17], вважає, що К є ідеалізованими утвореннями, у фундамент яких закладене поняття або предпоняття, які закріплені в значенні мовного знака (слова або терміну), лексико-семантичної структури, тощо.

Говорячи про відмінність концепту та поняття на рівні структури, слід зазначити, що К містить у собі відчуття, емоції, образи, символи [Степанов 1997, с. 40]. А поняття оперує результатами інтелектуальної, розумової діяльності людини. Утворення концепту може відбуватися як за участю розумових логічних операцій, так і на рівні емоцій, імпульсів. К вміщує фонові знання про предмет або явище [Верещагин 1983, с. 56-58], а поняття – частину концепту.

Ретельний розгляд питання співвідношення поняття та концепту отримало у праці І. П. Массаліни та В. Ф. Новодранової [Массалина, Новодранова, с. 73]. Дослідники виділили наступні риси К, що відділяють його від поняття:

- поняття є раціональним, концепт є емотивним, сенсорним;
- концепт ширший за поняття, оскільки поняття є складовою концепту.
- концепт є багатовимірним та семантично розмитим.

Таким чином, підсумовуючи погляди лінгвістів, зокрема С. Г. Воркачова, В. І. Карасика, С. Ю. Степанова, В. А. Маслової на проблему співіснування концепту та поняття, зробимо висновок у вигляді Таблиці 1.1, де підкреслимо розбіжності цих явищ.

Таблиця 1.1

Співвідношення концепту та поняття

Концепт	Поняття
Явища одного порядку	
Суб'єктивний	Об'єктивний
Є формами мислення	
Багатокомпонентний – містить сукупність ознак об'єкта, а також асоціації, уявлення, оцінки, знання про об'єкт)	Вузьке, має просту структуру – містить лише сукупність базових ознак об'єкту
Відсутня чітка дефініція	Має точну дефініцію
Має емотивно-експресивну складову	Логічне, раціональне
Використовується в лінгвістиці, лінгвокультурології, математичній логіці	Вивчається в логіці та філософії
Національно специфічне	Універсальне, існує незалежно від національної специфіки
Формуються самостійно	Створені людиною штучно

Отже, підсумовуючи дослідження вчених, ми приходимо до висновку, що терміни «концепт» та «поняття» досить різні. К більш широкий та національно маркований, а поняття є лише частиною концепту. Окрім, співвідношення вищезазначених термінів, лінгвісти вивчають також кореляцію термінів «концепт» та «категорія».

1.2.2 Концепт vs. категорія. Сучасна лінгвістика приділяє багато уваги дослідженню термінів «концепт» і «категорія», вважаючи їх різними явищами. Попри це вони іноді використовуються з однаковою валентністю. На посилення некоректного розуміння термінів впливає положення когнітивної лінгвістики про те, що категорії формуються навколо концепту. Нижче, ми систематизуємо та проаналізуємо знання дослідників щодо співвідношення даних термінів та процеси їх формування.

Для повноцінного пізнання та освоєння навколишнього світу, людині необхідно виокремлювати та порівнювати (ототожнювати і розрізняти) об'єкти і події. Ці процеси аналізу об'єктів та явищ відбуваються за допомогою процесів концептуалізації і категоризації [Кубрякова 2009, с. 5]. Ці терміни доволі різні. За Н. Н. Болдыревим [Болдырев 2002, с. 22-23], концептуалізація є актом осмислення інформації, що надходить, когнітивне моделювання предметів і явищ, що призводить до утворення певних уявлень про світ у вигляді концептів. Вони, у свою чергу, є ідеальними та абстрактними одиницями, якими людина оперує під час мислення.

В той час як категоризація визначається лінгвістами [Кубрякова 2004, с. 307] як процес виділення приналежності об'єкта до певного класу, яким можуть бути назви матеріальних предметів, соціальні стереотипи, образи, моделі поведінки людини або суспільства в цілому, тобто будь-які узагальнення, які характеризуються наявністю суспільного досвіду. В. Крофт розглядає категоризацію як більш вузьке явище. На думку лінгвіста [Croft 2004, р. 54], явище категоризації означає застосування слова, морфеми або конструкції до конкретного досвіду, воно вбирає у себе порівняння та оцінку дійсного досвіду з попереднім. В залежності від ступеню їх схожості лінгвістичний вираз належить або ні до цієї категорії із попереднім досвідом.

За З. Д. Поповою [Попова 2007, с. 88] категоризація є когнітивним процесом. Її результатом є формування когнітивних класифікаційних ознак, що знаходимо в групах концептів, а також в окремих концептах. Ці ознаки

або характеристики впорядковують концепти і їх групи в єдину концептосферу, під якою розуміємо сукупність концептів нації [Лихачев 1993, с. 5]. Проте концептосфера – це явище ментальне, яке існує лише у свідомості носія. І зафіксувати її дуже складно. Отож, задля систематизації та ефективності вивчення концептів, їх об'єднують у категорії.

Перші згадки про категорію знаходимо в працях Аристотеля. Філософ вважав категорію одиницею наукового мислення і поділяв на 10 видів: «Субстанція», «Кількість», «Якість», «Відношення», «Простір», «Час», «Стан», «Дія», «Володіння» та «Страждання». І. Кант виділяв чотири категорії, називаючи їх категоріями розуму: категорії кількості, якості, відношення і модальності [цит. за: Алефиренко, 2010. с. 7]. Наразі сучасна когнітивна лінгвістика багатьом з названих категорій надає статус концептів.

Цікавою, на нашу думку, постає типологізація категорій Дж. Тейлора [Taylor 1995, с. 44-46]. Дослідник розрізняє класичні та некласичні категорії. Перші є категоріями закритого типу з жорсткими кордонами, другі мають розмиті межі та менш жорсткі критерії для відбору одиниць. В залежності від знань про світ, які відображені в категорії, розрізняють наукові (expert categories) і звичайні, «наївні» категорії (folk categories). Наукові моделюються у вигляді ієрархії, звичайні - у вигляді прототипічних структур із центром та периферією.

Категорія як інструмент пізнання навколишнього середовища використовується з метою побудови ієрархічних систем для упорядкування знань про ті або інші об'єкти. За В. Крофтом [Croft 2004, р. 74-75], процес категоризації є більш базовим, та визначається як класифікація конкретного досвіду як надбання однієї і тієї ж індивідуальності. Під індивідуальним досвідом тут маються на увазі концепти, які несуть у собі специфічний відбиток, конкретні знання.

Схожий із В. Крофтом погляд знаходимо у праці Л. М. Зайнуліної [Зайнуліна 2003, с. 72], яка акцентувала, що категоризація є двобічним

процесом: вона спирається на вже сформовані, існуючі концепти, і одночасно, в процесі категоризації складаються нові концепти, які стають основою формування категорій. К універсалізують явища, зводячи їх до єдиного формату, вони слугують еталоном порівняння і категоризації для нових об'єктів і явищ, які ми згодом пізнаємо та аналізуємо.

Отже, категорія та концепт пов'язані між собою, про те не є тотожними. Актуальним є питання про формування концепту та категорії. Незважаючи на те, що вони взаємопов'язані, неможливо уявити, що обидва явища виникають одночасно. Ще В. Ф. Гегель вважав [цит. за: Алефиренко 2010, с. 7], що категорії формуються на основі «поняття буття», що є доволі обмеженим за своїм змістом. Саме це «поняття буття» згодом отримало назву «концепту». Так, спочатку виникають концепти, згодом формуються поняття, які і породжують категорії. Так, концепти є первинними, категорії вторинними явищами.

Що стосується можливості цих явищ будувати свою ієрархічну структуру, то тут вони подібні: мікроконцепти, концепти, суперконцепти або гіперконцепти; субкатегорії, категорії, суперкатегорії [Усманов 2006, с. 2]. Тут ми бачимо їхню безперечну схожість. Проте, на цьому їх тотожність завершується.

Варто також сказати про кінцеву мету категоризації та концептуалізації. Механізми категоризації спрямовані на те, щоб за зовнішнім різноманіттям атрибутів виявити та об'єднати схожі або тотожні об'єкти [Кубрякова 2004, с. 307]. Проте метою концептуалізації є виділення певних мінімальних одиниць людського досвіду із збереженням змісту [Кубрякова 1996, с. 93].

Також, вище ми зазначали, що концепт є суб'єктивним явищем, що містить у собі досвід попередні поколінь, їх знання, судження та пам'ять. Таким чином, концепт – антропоцентричний, він не може повноцінно функціонувати без постійного зв'язку із мисленням носія тієї чи іншої мови та культури. З цього кута категорія є абсолютно протилежною концепту.

Категоріям притаманні загальні поняття та явища; вони об'єктивні, надіндивідуальні і позанаціональні [Кубрякова 2001, с. 8]. В той час як концепти слугують для диференціації, надання індивідуальності кожному досвіду, категорії, навпаки, узагальнюють і класифікують його.

Отже, підбиваючи підсумки проблеми співвідношення категорії та концепту, наведемо Таблицю 1.2, де підкреслимо схожість та відмінність цих явищ.

Таблиця 1.2

Співвідношення категорії та концепту

Концепт	Категорія
Первинне явище	Вторинне явище: сформована на основі концепту
Суб'єктивний	Об'єктивна
Форма мислення	Форма мислення або форма буття
Багатокомпонентні	
Містить наївні, звичайні поняття, досвід	Складається із рубрик, класів, понять
Має емотивно-експресивну складову	Логічне, раціональне
Національно марковане	Універсальне, існує незалежно від національної специфіки
Кінцева мета: диференціація досвіду	Кінцева мета: уніфікація досвіду та знань

Таким чином, при аналізі кореляції концепту та категорії бачимо їх суттєву відмінність між собою. Як було зазначено вище, концепт є унікальним явищем, що має національне забарвлення, в той час як категорія є загальним універсальним явищем, що існує в мові в незалежності від досвіду людини. А концепт, у свою чергу, безпосередньо залежить від досвіду та

знань суб'єкта, оскільки формується на їх основі. Більш того, у структурі категорії ми можемо знайти протилежні за значенням одиниці, а у структурі концепту всі одиниці, так чи інакше, пов'язані між собою.

Так, при аналізі співвідношення концепту і поняття та концепту і категорії бачимо, що усі три терміни доволі різні. Вони знаходять своє вираження у різних формах мови чи мислення, мають різне значення та виконують різну функцію. Той факт, що у науці виникла потреба дослідити ці терміни для визначення їх кореляції та диференціації, вказує нам на абстрактний характер концепту. Зважаючи на це, науковці протягом останніх десятиліть намагаються класифікувати концепти для більш зручного та точного дослідження.

1.3 Класифікації концептів

Зважаючи на відсутність єдиної думки у розумінні терміну «концепт» та комплексність самого явища, важко вивести єдину класифікацію, що буде містити усі різновиди, ознаки та характеристики концепту. Оскільки концепти відрізняються за своїм змістом та організацією, то вони структурують знання відмінних типів. Тож для відображення різноманіття концептів сучасна лінгвістика пропонує кілька типологій цього явища. В основі кожної з типологій покладено певну характерну ознаку концепту: його природа, структура, зміст або функції. Нижче ми розглянемо найпоширеніші класифікації концептів за різними критеріями.

За змістом та ступенем абстрактності інформації, яка передається концептом виділяють наступні типи [Болдырев, 2001, с. 36-38; Бабушкин 1996, с. 19-214; Минский 1988с. 281-308; Попова 2002, с. 81-83; Шенк 1989, с 32-47; Newel 1990, с. 435]:

- фрейми

- поняття
- мисленнєві зображення або уявлення
- конкретно-чуттєві образи або гештальти
- сценарії або скрипти, інсайти, прототипи (стереотипи, ідеали, зразки

[Lakoff 1988, р. 34-35])

- пропозиції

Виділенням типів концепту за **способом репрезентації в мові** займалися А. П. Бабушкін [Бабушкін 1996, с. 68], З. Д. Попова та Й. А. Стернін [Попова, Стернін 2002]. Вчені виділяють лексичні, що виражені однією лексемою, та фразеологічні, що представлені поєднанням декількох лексем. З. Д. Попова та Й. А. Стернін [Попова, Стернін 2002, с. 77-83] додають також концепти, які репрезентовані клішованими фразами (прислів'ями, приказками, афоризмами) та текстові концепти, які вербалізовані текстами).

Цікавою вважаємо класифікацію А. М. Приходька [Приходько 2013, с. 51-56], в основу якої покладено **фактор онтологізації людини** у навколишньому середовищі. Враховуючи цей факт, вчений поділяє аналізовані явища на концепти:

- логіко-філософського порядку – категоріальні та теософські;
- морально-етичного, які виконують функцію відображення загальних уявлень людини про мораль та етику і встановлюють норми поведінки;
- телеономного порядку – концепти, які мотивують людину та виправдовують національність її існування; поділяються на власно- та емоціонально-телеономні;
- концепти антропоморфного порядку – емоціональні (з позитивним та негативним забарвленням) та фізіологічні (біовітальні, біосоціальні, тощо);
- гуманітарного порядку – соціально-універсальні, етно-антропомні, лінгвокультурні типажі, етно-соціальні;
- етно-психо-культурного порядку – артефактні, конфесіональні, концептообрази, концети-символи, тощо;

Н. Ф. Алефіренко [Алефіренко 2010, с. 5-11] організував концепти **за видом мисленнєвого узагальнення** і виділяв пізнавальні та художні концепти. Перші К. є конкретними та виконують функцію заступника реальних явищ, предметів, ознак. Другі не підпорядковуються законам логіки і не мають прямого зв'язку із навколишньою дійсністю; вони можуть перетворюватися на асоціації.

За «обсягом» та структурою вчені [Приходько 2013, с. 182-188; Воркачев 2007; Пименова 2004; Беляевская 2007] виділяють (за шкалою зростання):

- катаконцепти
- мезаконцепти
- гіпоконцепти
- гіперконцепти
- макроконцепти

В. І. Карасик [Карасик 2005, с. 30 - 33] виділяє лише два типи концептів: параметричні та непараметричні. До першого типу дослідник зараховує К, які слугують як категорії-класифікатори для зіставлення реальних характеристик об'єктів: простір, час, кількість, якість та ін. Концепти другого типу мають предметний зміст. Непараметричні К, у свою чергу поділяються на регулятивні та нерегулятивні. До перших належать ментальні утворення із ціннісним компонентом на першому місці. В той час як нерегулятивні К. мають у своїй структурі когнітивно-психологічний та лінгвокультурний компоненти.

В окремих дослідженнях [Пименова 2013, с. 129] спостерігаємо ухил у бік аналізу концепту як невід'ємного компоненту мови. Виходячи із положення, що всі концепти, так чи інакше, об'єктивуються в мові, М. В. Піменова розподіляє концепти на три категоріальні класи:

1. Базові концепти, які складають фундамент мови і загальної картини світу - космічні концепти, соціальні та психічні (духовні).

2. Концепти-дескриптори, які кваліфікують базові концепти - дімєнсіональні концепти, квалітативні та квантитативні.

3. Концепти-релятиви, що виражають різні типи відносин - концепти-оцінки, концепти-позиції та концепти-привативи.

Заслугує на увагу типологія концептів Г. Г. Слышкіна [Слышкин 2004, с. 67-73]. Підкреслюючи абстрактний характер концептів, вчений виділяє п'ять типів К.:

- пропорційні концепти;
- вже сформовані концепти;
- несформовані концепти, які ще не викликають асоціацій;
- максимальні;
- рудиментні;

Оскільки, описані вище класифікації це лише невелика частина існуючих типологій концептів, нижче ми перелічимо ще декілька класифікацій за різними критеріями:

- **за способом вираження**: ті, які вербалізуються, та ті, що не знаходять свого вербального вираження в мові [Попова, Стернін 2007, с. 28].

- **з точки зору належності К. до певних груп носіїв**: універсальні, етнічні, цивілізаційні, групові, індивідуальні (Г. Г. Слышкін, В. І. Карасик, З. Д. Попова, Й. А. Стернін);

- **враховуючи дискурс** як середовище мовного функціонування концептів: побутові, наукові, художні [Пономарева 2008, с. 7];

- **за призначенням концептів**: наукові або ізоляти (або пізнавальні [Аскольдов-Алексєєв 1997, с. 268]) та ненаукові або художні [Степанов 2007, с. 20-21];

- в залежності від типу **взаємозв'язків концептосфери мовної особистості із лінгвістичними явищами**: метаконцепти мовної особистості та власне концепти мовної особистості [Слышкин 2004, с. 103];

- **за ступенем значущості**: концепти вищого рівня і звичайні концепти; базові та універсальні [Воркачев 2004, с. 44];

- враховуючи **функціональний потенціал концепту**: концепт-мінімум, концепт-максимум [Вежбицкая 1997];

Таким чином, різні підходи до визначення типології концептів призводять до виникнення великої кількості класифікацій, які базуються на різноманітних критеріях, наприклад, класифікація за сферою функціонування ментальних явищ, за ступенем абстрактності змісту, за ступенем значущості, за призначенням К, асоціативна типологія.

Існування різних типів концептів, відсутність єдиного підходу до розуміння К та його структури, породжує різні способи дослідження концептів. Отже, нижче ми розглянемо популярні методики аналізу концептів.

1.4 Методи виокремлення та опису концептів

Аналіз концептів є доволі актуальним питанням у сучасної лінгвістики розробка якого відкриває нові шляхи для дослідження закономірності походження мови, свідомості і культури, а також нові сторони взаємодії когнітивної лінгвістики з різними гуманітарними та природничими науками. На думку М. В. Піменової [Пименова 2004, с. 20], методика вивчення концептів полягає в інтерпретації значення конструкцій, що об'єктивують ті чи інші особливості, а також у виявленні основних таксономічних характеристик та визначенні загальних типологічних ознак досліджуваних концептів, з наступним узагальненням особливостей концептів, а також виділенням концептуальних структур, когнітивних моделей та мовних схем.

В. А. Маслова вважає [Маслова 2005, с. 45], що вибір методики характеристики концепту обумовлюється складністю К, його типом та місцем в культурному житті народу, цілями і завданнями, які висувуються дослідником. Вибір методу також залежить від підходу

(лінгвокультурологічний, психологічний, логічний, інтегративний, філософський, лінгвокогнітивний, тощо) до вивчення концепту та матеріалу досліджуваних мов.

За лінгвокультурологічним підходом (С. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Ю. С. Степанов) вивчаються семантичні утворення, що є лінгвокультурно маркованими та відображають менталітет мовної особистості тієї чи іншої етнокультури [Путилина 2014, с. 111].

Психологічний підхід вперше був розглянутий в працях С. А. Аскольдова-Алексєєва [Аскольдов-Алексєєв 1997, с. 278] та Д. С. Ліхачова [Лихачев 1997, с. 280]. За такого підходу концепт характеризується як мисленнєве утворення, яке виконує функцію заміщення. Д. С. Ліхачов [Лихачев 1997, с. 282], погоджуючись із визначенням С. А. Аскольдова-Алексєєва, вважає, однак, що концепт існує не лише задля заміщення слова, а й з метою доповнення кожного основного (словникового) значення. Такий підхід, на думку вченого, сприяє розкриттю багатства асоціацій і смислових переносів і визначення ролі творців мови.

Логічний підхід до вивчення концепту розглядався Н. Д. Арутюною [Арутюнова 2003, с. 2]. За такого підходу концепти трактуються як поняття практичної (повсякденної) філософії. При цьому протиставляються наукове і «наївне» знання, а не індивідуальне і колективне (як у Д. С. Ліхачова). Концепт і його розуміння неможливе без дослідження фольклорних та етнографічних джерел. Тут термін «концепт» вживається в більш вузькому сенсі і є невід'ємною складовою світосприйняття особистості, основою культури - її метамовою.

Філософський підхід зустрічаємо у працях В. В. Колесова [Колесов 1992, с. 39]. Філософія, якою насичена структура кожної мови, є відображенням національної ментальності. К є основною одиницею цієї ментальності. В. В. Колесов вважає, що у кожного слова, що грає ключову роль у національній мові, є свій шлях розвитку. Історично кожне ключове слово проходить шлях від К (вихідне поняття) через психологічні уявлення

образу і логічне стискання в поняття до культурного символу як джерела міфу, а від нього до культурного концепту(тут і далі КК) - реальності національної мови та мислення.

Цікавим вважаємо інтегративний підхід, прихильником якого був С. Х. Ляпін [Ляпин 1997, с. 11-35]. Метою використання даного методу є визначення способу побудови діяльності індивіда, яка спрямована на краще розуміння та інтерпретацію концепту. Таким чином визначають взаємозв'язок змістів інтерпретацій. Тут під концептом розуміють багатовимірне культурно-значуще соціопсихічне утворення в колективній свідомості, конститuentами якого виступають емоційний, раціональний, абстрактний і конкретний компоненти.

Варто згадати про когнітивний підхід до вивчення концепту. Часто його ще називають лінгвокогнітивним методом. Тут концепт постає в якості ментального утворення, фокусу знань про навколишнє середовище, певної когнітивної структури, що складається із різних одиниць оперативної свідомості [Пименова 2006, с. 45-47]. Тут вивчаються лексеми, значення яких входять до змісту національно-мовного знання та формують картину світу.

Що стосується художнього концепту як одного із типів концепту, то тут виділяють філософський підхід - Л. О. Чернейко [Чернейко 1999], когнітивний підхід – В. А. Долинський [Чернейко, Долинский 1996] та порівняльний підхід – В. Г. Ніконова [Ніконова 2011]. Суть останнього – це вивчення художнього концепту у зіставленні із іншими типами концептів: культурними/лінгвокультурними, науковими, філософськими тощо.

На даний момент існує велика кількість методів дослідження та опису концептів, які вдало окреслила А. О. Рижкіна [Рижкіна 2014, с. 117]: семантичний аналіз, порівняльний, концептуальний, дистрибутивний, компонентний, методика контекстного і текстового аналізу; дефініційна інтерпретація, історико-стилістична інтерпретація, верифікація отриманого когнітивного опису у носіїв мови, когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів, тощо.

Методи взаємодіють між собою та доповнюють один одного. Це дозволяє вченим повноцінно досліджувати концепт, як об'єкт взаємодії мови, мислення і культури. Нижче ми окреслимо лише декілька з них та оберемо найбільш логічний, послідовний, який відповідає меті нашого дослідження.

Семантичний аналіз пояснює слово, що репрезентує концепт. Тут ми досліджуємо понятійну сферу концепту; лексеми, що використовуються для його репрезентації; значення цих лексем; образ концепту, який складають ці лексеми; значення, які транслює концепт [Валюкевич 2011, с. 155-156].

Що стосується соціолінгвістичного аналізу концепту, то тут вивчаються соціальні умови та фактори, які вплинули або продовжують впливати на формування концепту: суспільство - користувачі концепту, соціальне розшарування цього суспільства; вікові, культурні, соціальні особливості користувачів, їх рівень освіти та мовна поведінка [Крапива 2011, с. 4-5]. М. П. Кочерган [Кочерган 2004, с. 15] розрізняє методи польового дослідження (збирання даних) та методи безпосереднього соціолінгвістичного аналізу (обробка та аналіз отриманої інформації).

Велику увагу лінгвісти приділяють дослідженню внутрішньої форми слова. Під внутрішньою формою розуміють найближче етимологічне значення слова, тобто спосіб, яким виражаються зміст [Потебня 1976, с. 175]. Внутрішня форма становить ту частину значення слова, яка найбільш тісно пов'язана з мовною картиною світу. Внутрішня форма пов'язує звуковий комплекс та значення. За її допомоги відбувається порівняння того, що пізнається із тим, що вже пізнали раніше [Рахматуллина 2008, с. 1-2]. При аналізі внутрішньої форми слова, що репрезентує концепт, ми аналізуємо попереднє значення та структуру цього слова для розуміння способу та порядку формування нових слів та значень.

Компонентний аналіз використовується для виділення сем і значень слів. Суть методу полягає у виявленні змісту концепту через аналіз змісту/значення пов'язаних із концептом мовних одиниць (складових К), через розкладання морфологічно складних на більш прості частини (семи)

[Стадульська 2012, с. 112-113]. Метою даного методу є визначення диференційної ознаки даного К, яка проявляється в значенні кожного компоненту у складі К.

Велику увагу компонентному аналізу приділяв С. Г. Воркачов [Воркачев 2001, с. 49-57], який виділяв три компоненти концепту: понятійний, образний, значеннєвий. Саме на цих складових базується методика дослідження концептів:

- аналіз понятійної складової концепту містить аналіз семантичних ознак: дефініційних, есенціальних, імплікативних, енциклопедичних;
- аналіз образного компонента концепту характеризується ступенем специфічності-універсальності метафоризації, частотністю способів метафоризації, типом значення лексичної одиниці, тощо;
- значеннєва складова концепту описується через: відносини синонімії і омонімії, співвідношення реалізацій імені К у різних частинах мови, його словоформуючу продуктивність, прагмастилістичні властивості лексико-граматичних одиниць;

Говорячи про синтагматичний або дистрибутивний аналіз концепту, ми говоримо про дослідження сполучуваності базових номінантів концепту з різними частинами мови. На думку Й. А. Стерніна [Попова, Стернин 2007, с. 125], аналіз сполучуваності лексем, що об'єктивують концепт в мові, дає можливість виявити деякі складові концепту. Ці компоненти, у свою чергу, підпадають під той чи інший критерій або класифікаційну ознаку. Таким чином, із різноманітних прикладів сполучуваності ми виявляємо велику кількість ознак, що підтверджують статус концепту.

Етимологічний аналіз дозволяє простежити історію формування та розвитку концепту, динаміку утворення нових або зникнення раніше існуючих семантичних ознак, що формують зміст К. За допомогою цього аналізу можемо також визначити внутрішню форму імені К, яке є складовою частиною його змістовного мінімуму [Валюкевич 2011, с. 156]. Проте цей тип аналізу має свої недоліки. Незважаючи на те, що дослідники спираються

на факти, писемні джерела, реально існуючі пам'ятки, етимологічна інформація може бути не актуальною для мовної свідомості носіїв мови [Попова, Стернин 2007, с. 146]а отже, не може впливати на зміст К в свідомості носія.

Літературознавчий підхід до аналізу концепту можна знайти у роботах С. О. Аскольдова-Алексєєва [Аскольдов-Алексєєв 2002], Д. С. Ліхачова [Лихачев 1997], В. А. Маслової [Маслова 2004], В. Г. Зусман [Зусман 2001], Л. В. Міллера [Миллер 2004] та ін. Цей метод використовується при дослідженні одиниць літературних творів (художніх концептів) з метою розкриття образів, емотивних смислів та символів, виявлення та вивчення ціннісної складової К, індивідуально-авторської інтерпретації цього концепту [Васильєва 2012]. Окрім вивчення втілення К на різних рінях тексту, літературознавчий метод також базується на аналізі мовної та культурної складових концепту, тобто дослідження концептів за допомогою культурного та лінгвістичного методів.

Іншим актуальним способом аналізу концептів є метод метафоричного моделювання. Метафора адекватно репрезентує та відтворює системну цілісність концепту [Кабанченко 2007, с. 7]. Вона є невід'ємною складовою його смислу, оскільки, на думку Дж. Лакоффа та М. Джонсона [Lakoff, Johnson 1980, с. 129], процеси мислення людини доволі метафоричні і понятійна система людини структурується та організується також метафорично. Дослідники [Lakoff, Johnson 1980, с. 49-54] виділяють два типи метафор з точки зору тимчасового і просторового критерію: онтологічні - події, дії, емоції та ідей розглядаються у вигляді субстанції, або одні поняття упорядковуються в термінах іншого; орієнтаційні - метафори, в яких концепти є одночасно незалежними один від одного та взаємопов'язані один з одним, оскільки складають систему.

До експериментальних методів дослідження концептів належить асоціативний експеримент, що дозволяє отримати інформацію щодо концепту з даних про його емоційне сприйняття та оцінку

[Байдак 2010, с. 21]. Асоціативний експеримент дозволяє створити асоціативне поле концепту, що дозволяє інтерпретувати модель, за якою знання та досвід зберігаються у свідомості окремої людини та соціуму.

Цікавим вважаємо семантико-когнітивний аналіз концептів, велику увагу якому приділяли у своїх працях З. Д. Попова та Й. А. Стернін [Попова, Стернін 2007, с. 111-147]. Цей підхід до аналізу К активно використовується у лінгвокогнітивних дослідженнях, оскільки при аналізі переходимо від широкого до більш вузького - від змісту значень до змісту концептів, від мови до концепту [Рыжкіна 2014, с. 118]. Це сприяє більш детальному вивченню мови. Дослідники розділяли семантико-когнітивний аналіз К на декілька етапів [Попова, Стернін 2007, с. 111]:

1. Визначення концепту, що цікавить дослідника.
2. Побудова номінативного поля концепту.
3. Проведення ретельного аналізу та опис семантики мовних засобів, що складають номінативне поле концепту.
4. Когнітивна інтерпретація результатів опису семантики мовних засобів, тобто тут дослідник виявляє когнітивні ознаки, які формують концепт як ментальну одиницю.
5. Підтвердження відповідності отриманого опису реальному смислу у носіїв мови.
6. Опис змісту концепту у вигляді переліку когнітивних ознак.

Схожий погляд на проблему опису концептів мав В. І. Карасик [Карасик 2002, с. 139], який виділяв такі дослідницькі процедури пояснення значення імені концепту та його позначень:

1. Дефініціювання.
2. Контекстуальний або концептуальний аналіз.
3. Етимологічний аналіз.
4. Пареміологічний аналіз, де дослідник вивчає матеріали прислів'їв, афоризмів, приказок.
5. Інтерв'ю, анкетування, коментування.

Як ми бачимо, у методиці В. І. Карасика контекстуальний аналіз є складовим компонентом більш комплексного дослідження. Дещо протилежної думки дотримується більшість сучасних лінгвістів, які вважають контекстуальний аналіз окремим, багатокomпонентним способом опису концептів. Нижче ми з'ясуємо суть цієї методики.

Мета контекстуального аналізу прослідкувати шлях пізнання смислу концепту та зафіксувати результат у мові. Отже, під контекстуальним аналізом мається на увазі метод комплексного розкриття значення та змісту концепту шляхом інтерпретації певного об'єму культурної та історичної інформації [Палеева 2010, с. 1]. Незважаючи на те, що не існує єдиної процедури контекстуального аналізу, лінгвісти погоджуються щодо того, що дослідження окремого концепту або концептуальної області завжди проходить через аналіз результатів когнітивної діяльності. Методика контекстуального аналізу залежить від розуміння та можливості структурування концепту, тобто від того, як дослідник інтерпретує структуру концепту, які компоненти він виділяє.

Отже, розглянемо декілька популярних методик контекстуального аналізу концептів. У дослідженнях А. Вежбицької [Вежбицкая 1999, с. 275-284] приділено увагу дослідженню ядерних компонентів культури за допомогою ключових слів:

1. Вибір ключового слова, тобто імені концепту.
2. Підтвердження ключового статусу слова через аналіз частотності його використання та культурної значущості.
3. Аналіз засобів найменування концепту через дослідження вживання К. у різних типах дискурсу.

Цікавою вважаємо методику Ю. С. Степанова [Степанов 1997, с. 55], який представляє структуру концепту у вигляді слоїв (рівнів). На думку вченого, спочатку потрібно виявити буквальний смисл слова або його внутрішню форму, тобто виконати етимологічний аналіз. Потім виявляємо історичний прошарок концепту, тільки після цього досліджуємо актуальний

рівень К. Так, ми прослідковуємо історію становлення концепту та його актуальність у сучасному мовному суспільстві.

Доцільним є згадати методикау З. Д. Попової та Й. А. Стерніна [Попова, Стернин 2007, с. 123-129], які також схилились до вивчення концепту через аналіз ключового слова:

1. Встановлення ключового слова-репрезентанта, що об'єктивує концепт.
2. Встановлення ядра та периферії номінативного поля.
3. Аналіз художніх та публіцистичних текстів.
4. Побудова лексико-фразеологічного поля, дериваційного, пареміологічного полів ключового слова.
5. Аналіз стійких порівнянь з номінантами концепту.
6. Аналіз фразеологічних номінацій концепту.
7. Аналіз асоціативного поля концепту.

Оскільки предметом нашого дослідження є концепт художнього твору, то особливий інтерес для нас складають методики дослідження художніх концептів. Цікавим вважаємо спосіб концептуального аналізу художніх текстів, який було розроблено Л. Г. Бабенко [Бабенко 2004, с. 83 - 108]. Тут увага зосереджена на впливі автора на текст, способі та ступені індивідуально-авторського сприйняття світу:

1. Визначення комплексу ключових слів тексту.
2. Опис концептуального простору - вивчення контекстів, що містять предикатні слова однієї семантичної області, що мають в тексті концептуальну значимість: дієслова, прикметники, прислівники, а також іменники із предикатною семантикою; аналіз образних репрезентантів концепту; виявлення ставлення ліричного суб'єкта до досліджуваного об'єкта крізь призму опозицій.
3. Визначення базового концепту (концептів) описаного концептуального простору.

Варто згадати методику дослідження ХК А. В. Русакової [Русакова 2017, с. 63-93]. У своїй роботі дослідниця використовує комплексний підхід до дослідження концепту:

1. Визначення місця концепту у свідомості соціуму;
2. Статус та стереотипні форми вираження одиниці в мові та культурі;
3. Моделювання художнього концепту на основі поетико-когнітивного та гендерного методів аналізу;
4. Інтерпретаційно-текстовий та контекстуальний аналіз художніх творів з метою виявлення фрагментів репрезентації досліджуваної одиниці;
5. Дослідження поняттєво-ціннісного шару концепту та визначення його складників (побудова фреймів);
6. Аналіз образно-ціннісного шару К (дослідження концептуальних метафор).

На основі вищезгаданих методик, а саме методики З. Д. Попової, Й. А. Стерніна, А. В. Русакової, та Г. Вежбицької, вважаємо доцільним під час дослідження концепту ADVENTURISM у практичному розділі дотримуватися наступної послідовності:

1. Встановлення ключового слова-репрезентата, що об'єктивує концепт.
2. Визначення етимології слова.
3. Аналіз прецедентних текстів.
4. Звернення до лексикографічних джерел та тезаурусів для аналізу словникових тлумачень та встановлення значення слова.
5. Дослідження ціннісного рівня К задля визначення емотивного наповнення.
6. Аналіз синонімів, що репрезентують концепт.
7. Виявлення антонімічних зв'язків концепту.
8. Аналіз словотворчої парадигми ключового слова (деривація).
9. Асоціативний аналіз.

Згідно до завдань нашої роботи ця методика є особливо важливою оскільки предметом нашого дослідження є концепт власне художніх текстів. Ця методика є логічною та послідовною, оскільки при її розробці ми спираємося на вже існуючі методики відомих науковців та лише оптимізуємо їх під предмет нашого дослідження.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО КОНЦЕПТУ ADVENTURISM

2.1 Концепт в художньому тексті

Зважаючи, що метою нашої роботи є дослідження англійськомовного концепту у художніх творах, стає необхідним визначення ключової одиниці літературного твору – художнього концепту. Варто зазначити, незважаючи на те, що вивченням художнього концепту займалися багато вчених, універсального визначення поняття не існує. Тож, окреслимо лише деякі з найпопулярніших трактувань.

С. А. Аскольдов-Алексеев вважає, що художній концепт (тут і далі ХК) є комплексом понять, уявлень, почуттів [Аскольдов-Алексеев 1997, с. 168]. Його основу складають асоціації або «багатокомпонентна структура різноманітних асоціативних рядів» [Петрова 2011, с. 142] та образність, на відміну від пізнавального концепту, який спирається на принцип інформативності. Художній концепт містить в собі не тільки потенцію до розкриття образів, а й різноманітні емотивні смисли [Маслова 2004, с. 34-35; Ніконова 2011, с. 100]. Такі концепти індивідуальні, особистісні, емоційно забарвлені та, відповідно, психологічно більш складні.

Художній концепт розглядається як одиниця індивідуальної свідомості, авторської концептосфери, яка вербалізована в єдиному тексті творчості письменника [Тарасова 2010, с. 1]. Важливо зазначити, що художні та культурні концепти можуть відрізнятися за своїм значенням, якщо мають відмінності у своєму змісті та ціннісному компоненті.

За приклад беремо концепт HOME в англійській мові та літературі. Концепт репрезентований лексемою HOME у мові отримує такий асоціативний ряд: «затишок», «спокій», «захищеність» (*home is best, There is*

no place like home, The furtherest way about is the nearest way home, The wider we roam, the welcomer home; Home is where the heart is). У художніх творах цей концепт насичується глибинними емоційними смислами, оскільки пов'язаний із авторської картиною світу. Наприклад, у романах Дж. Макдональда концепт HOME асоціюється із щастям; містом, у якому між громадянами панує дружба та співчуття; просте чисте житло [Черемисина 2015, с. 286].

Незважаючи на схожість художніх та загальних концептів, перші суттєво відрізняються:

- художні концепти мають лише вербальне вираження змісту, тоді як загальні концепти (універсальні) можуть бути представлені і невербальними засобами;

- незважаючи на те, що базою ХК є загальний/універсальний концепт, художній є індивідуальним, оскільки представлений у авторській картині світу. Це означає, що читач сприймає концепт крізь призму світосприйняття автора;

- ядерна та периферійна зони одиниці можуть мати нечіткі взаємозв'язки як у рамках творчості одного письменника, так і у творах декількох авторів;

- у змісті художніх концептів переважають асоціативний та образний шари [Сергеева 2006, с. 98].

Вербально ХК виражається в художньому образі, символі. Наприклад, лінгвокультурний концепт *EVIL* у британській свідомості символізує ті речі або явища, що приносять біль та розчарування. Більш того, *EVIL* є живим злим створінням: “...evil gathers head” (W. B. Yeats “Nineteen Hundred Nineteen”). На думку В. Г. Зусмана [Зусман 2001, с. 10], цей тип концепту є одиницею картини світу письменника, що пронизує всю структуру твору, виходить за його межі, пов'язуючи певний художній текст з іншими творами письменника, художньої літератури, культурними константами нації.

Оскільки ХК є відображенням індивідуально-авторської картини світу, то він частково відображає національно духовні цінності, що пов'язані із індивідуальною картиною світу автору. Він виступає як сукупність мовних та ментальних структур художнього світу письменника. Якщо авторський досвід є доволі глибоким культурно та емоційно, то концепти, які він використовує у своєму творі або у всій творчості є насиченими та чуттєвими [Губа 2018, с. 617-618].

Художній концепт є емоційно насиченим за своєю природою. Він виникає шляхом переосмислення автором звичайного концепту, що властивий тій чи іншій культурі [Лещенко 2016]. Переосмислення відбувається шляхом насичення концепту власним досвідом автору, його почуттями, знаннями та думками. Так, проходячи через емоційний фільтр, концепт отримує додаткові значення, вбирає у своїй структурі більшу кількість асоціацій. Навіть за цих обставин, як вважає Бабенко [Бабенко 2004, с. 108], концептуалізація світу в художньому творі відображає обидві сторони культури: з одного боку, універсальні закони світобудови, з іншого - індивідуальні, вигадані ідеї.

Таким чином, ХК має емотивну забарвленість та більшу суб'єктивність. Розглянемо на прикладі лінгвокультурних опозицій GOOD-EVIL. У публіцистичному або розмовному дискурсах концепти GOOD-EVIL набувають конкретного значення: наприклад, добре-погано, радість-горе, життя-смерть, доброта-жорстокість.

В той час, як при використанні у художньому дискурсі концепти отримують філософське значення: "The evil that men do lives after them" (William Shakespeare "Eulogy of Julius Caesar") – навіть після смерті людини скоєне нею зло залишається і приносить горе; "...memory of the murder like a horrible malady, was eating his soul away" (O. Wilde "The Picture of Dorian Gray") – за скоєне зло розплачується душа і людина проживає день за днем немов у пеклі.

Оскільки ХК обумовлений конкретною текстовою системністю і авторським задумом, що впливають на його специфічний зміст, то вивчення та аналіз художнього концепту неможливо здійснювати за єдиною схемою, використовуючи лише ті чи інші методи. Через нечіткість значення, несформованість структури концепту важко повноцінно та всебічно описати художній концепт. Проте використовуючи методи дослідження когнітивного концепту та пропускаючи його через призму авторського світогляду, можливо найбільш повно описати художню одиницю.

Отже, художній концепт представляє собою ціннісну ментальну одиницю авторської картини світу, що вербалізована у художньому творі та поєднує у своєму значенні як загальноприйняте сприйняття, так і індивідуальний суб'єктивний досвід автору твору. Дослідження мовної репрезентації художнього концепту необхідне для усвідомлення ідейного змісту художнього тексту і для розуміння менталітету літературної особистості (автора), її творчої манери.

2.2 Культурний концепт ADVENTURISM та його актуалізація в англійській мові

Ми знаємо, що культура тісно пов'язана з мовою. Оскільки мова є основним засобом комунікації, то кожна культурна традиція того чи іншого народу, його досвід та цінності знаходять своє відображення в мові. Тобто об'єкти, характерні для тієї чи іншої матеріальної та духовної культури, часто отримують в мові, яка обслуговує цю культуру, спеціальне найменування.

Крізь призму мови можна побачити особливості національного характеру, стереотипи поведінки, етичні та моральні установки та ін. Варто зазначити, що, зважаючи на різні підходи та шляхи формування певної національної культури, різний менталітет народів, ті самі поняття можуть

знаходити різну реалізацію у тій чи іншій мові. Так С. Г. Тер-Мінасова зазначає [Тер-Мінасова 2000, с. 40], що такі розбіжності обумовлені відмінностями історії, географії, особливостями життя цих народів і, відповідно, відмінностями розвитку їх суспільної свідомості.

Відповідно аналіз значення тих чи інших важливих для культури мовних одиниць дозволяє робити висновки про особливості відповідної культури, зокрема про її цінності. Виявляючи культурні цінності важливі для британського та американського суспільства, необхідно пам'ятати про розбіжність цих двох культур. Незважаючи на те, що на сьогодні обидва народи є спорідненими історично та використовують для спілкування англійську мову, їх духовна культура та цінності значно відрізняються, навіть варіанти спільної мови мають відмінності.

Британці, наприклад, позиціонують себе як горду незалежну, проте й консервативну націю із сильним бажанням до збереження національних цінностей та традицій, на відміну від американців, які, хоч і дотримуються традицій, тяжіють до змін [Corner].

Цінними для населення Сполучених Штатів вважаються також свобода та Конституція, право носити зброю та служити в армії, кола із гамбургером. Британські цінності дещо відрізняються: це приємна чашка чаю, тепле пиво, риба та чіпси, весілля членів королівської родини, та ін. Отже, культурні цінності британського та американського народів дійсно відрізняються. При дослідженні концепту ADVENTURISM ми прослідкуємо ці культурні схожості та відмінності.

Концепт ADVENTURISM є одним із важливих культурних концептів носіїв англійської мови. Це пов'язано із історичним розвитком і політичною стратегією Об'єднаного Королівства Великої Британії та Сполучених Штатів Америки. Нижче окреслимо історичні умови формування концепту ADVENTURISM у свідомості обох народів.

Саме у XVI ст. у період Великих Географічних відкриттів Британія зробила перші кроки до довготривалих морських подорожей з метою

колонізації заморських поселень. У XVII ст. морська експансія, зумовлена комерційними амбіціями та конкуренцією з Францією, прискорила і призвела до створення поселень у Північній Америці та Вест-Індії. Також у цей час Велика Британія колонізувала Південну Африку і почала работоргівлю [Britannica]. У XVII - XVIII століттях корона здійснювала контроль над своїми колоніями, головним чином у сферах торгівлі та судноплавства. Отож, протягом XVI – XVIII ст. з'явилась велика кількість нотаток, описів та книг, у яких мореплавці розповідали про свою подорожі, нові землі, пригоди та небезпеки.

Боротьба європейських країн за нові заморські землі провокувала бурхливий розвиток піратства. Спочатку Франція заохочувала корсарів (піратів) грабувати іспанські кораблі, а згодом Британія та Голландія підтримували їх проти Франції [Wombwell 2010, р. 3]. Проте після XVII ст. деякі європейські країни почали репресії проти піратів. Найбільшого успіху у боротьбі із корсарами досягала Англія. У XIX ст. до боротьби приєдналась Америка [Orton 2018]

Наприкінці XVIII ст. Британія втратила контроль над Американськими колоніями. Це стало одним із факторів, які вплинули на поступову втрату британською короною військового морського панування. З цього періоду Америка стала незалежною державою із своєю Конституцією, урядом, правами та свободами. На початку XIX ст. американці почали активно опановувати море заради подорожей, пошуку нових вражень або скарбів, щ призводить до виникнення у свідомості американців концепту ADVENTURISM.

Отже, схильність до ризику, тяжіння до подорожей, пригод та небезпеки сформовані у свідомості носіїв англійської мови ще декілька століть тому. Ці обставини наклали відбиток на світогляд, ціннісне сприйняття та культурне ставлення до небезпеки. Саме у цей період часу у мові формується концепт ADVENTURISM. Цей концепт має духовну та

культурну цінність для британського та американського народів, оскільки відображає одну із ключових рис їх менталітету.

Хоча елементи авантюристичності можна відстежити вже в стародавній міфології та епосі («Гільгамеш», «Пісня про Нібелунгів», «Старша Едда», а також «Одіссея» Гомера і «Енеїда» Вергілія), саме в епоху романтизму авантюрна література стала самостійним жанром: «Подорож Гуллівера» Дж. Свіфта, «Робінзон Крузо» і «Моль Флендерс» Д. Дефо, «Історія Тома Джонса, підкидька» Г. Філдінга і ін. Читачі знаходили в авантюристичних романах не тільки інформацію про інші країни, але і зразки раціоналізації або генералізації індивідуального досвіду, зняття або емоційної напруги та інше.

Однією з домінуючих ознак авантюристичного жанру є гострий, динамічний сюжет, який майже не допускає при цьому психологізму і описовості - і те й інше гальмує стрімкий розвиток дії. В авантюристичному романі саме сюжет визначає характери, диктує розвиток головного героя: наприклад, еволюція характеру персонажа Джима Хокінса (роман "Treasure Island") – хлопчик-юнак-чоловік – відбулася лише за рахунок участі у пригодах (докладніше ми розглянемо цей феномен нижче).

Завдання авантюристичного твору - створити і зберегти протягом усього твору емоційне напруження, що змушує читача стежити за перипетіями оповідання, заздалегідь знаючи його кінцівку, оскільки читач не сумнівається в успішному завершенні тих випробувань, авантур, через які повинен пройти герой або герої. І така впевненість пояснюється самою природою пригодницького жанру.

У поезиці авантюристичного роману можна виявити стійкий лейтмотив - «подорож». Герої практично всіх авантюристичних романів відправляються у подорож на пошуки щастя (душевного спокою, скарбів, кохання, свободи, тощо), причому, що важливо, - в інші країни, в яких ще немає такого щасливого життя. Наприклад, мотив подорожі стає ключовим у романах Р. Сабатіні "Captain Blood: His Odyssey"(подорож у пошуках себе та

справедливості), “Treasure Island” Р. Л. Стівенсона (подорож у пошуках пригод та скарбів).

Авантюри сприймаються людством із цікавістю – адже кожна авантюра, це не лише подорож героя, а й історія його розвитку під час боротьби зі складнощами, які під час цієї подорожі виникають. Ймовірно тому ми інтерпретуємо авантюру як історію самопізнання та становлення головного героя. Таку еволюцію персонажа ми спостерігаємо у творі «Treasure Island» на прикладі головного героя Джима Хокінса, який із кмітливого хлопчика поступово перетворюється на сміливого авантюрного юнака, готового ризикувати життям заради ідеї. Ця еволюція була можлива лише за умови додавання автором гострих небезпечних обставин, що тренують мозок та закарбовують дух.

Авантюрному роману притаманні велика кількість і, навіть, перебільшення переживань; присутність таємниць; мінливість і гострота сюжетних ситуацій упродовж усього твору; доволі чіткий розподіл між персонажами твору на героїв і лиходіїв; стрімкість розвитку дії; факт наявності викрадання, вбивства чи переслідування. Отож, авантюра – це шлях особистого, вільного затвердження життя, правил власної поведінки, що порушують загальноприйняті.

В англійській мові на позначення авантюрної небезпечної поведінки використовується лексема ADVENTURISM. Наше завдання - з'ясувати походження, значення, та цінність цієї лексеми в англійській мові та культурі. Ми також повинні з'ясувати засоби репрезентації цього концепту в англійській мові, оскільки ця одиниця є абстрактною, і на пояснення можуть використовуватися як безпосередньо лексема ADVENTURISM, так і синонім, деривати або навіть декілька слів, що не мають у складі одиниці *adventurism* або *aventure*, проте чітко описують та репрезентують концепт. Тож, нижче ми переходимо до детального аналізу цієї одиниці.

Лексема *adventurism* походить від фр. *aventure, aeventure "that which happens by chance, fortune, luck"* + "*chance, accident, occurrence, event,*

happening", яке з'явилося у XII – XIII ст. У XIV ст. набуло значення "risk; danger", "perilous undertaking" [Etymonline].

У 30-х роках XX ст. до поняття *aventure* додали суфікс *-ism* на позначення абстрактного явища – ризикованої та/або непередбачуваної поведінки, справи, а власне вживання лексеми зафіксоване у 1932 році [Merriam-Webster]. Активне використання одиниці *adventurism* почалося лише наприкінці XX ст. [Collins]:

Графік 2.1

Використання терміну *adventurism*
англійськомовними носіями [Collins]

Як було згадано вище, XVI ст. – XVII ст. стали епохою активного мореплавства. Саме с 1660 років вживання лексеми *adventure* + *r* набуває значення *one who seeks adventures* [Etymonline].

Графік 2.2

Використання терміну *adventurer*
англійськомовними носіями [Collins]

Цікавим є той факт, що саме в цей час використання лексеми *adventurer* (лексема *adventurism* ще не використовувалася на той час) є надзвичайно активним. [Collins]. Це може бути пов'язано із тим, що з розвитком

мореплавства та подорожей виник певний образ, що об'єднав людей, які вирушали на пошук пригод та ризику – саме цей образ і виражається поняттям *adventurer*. Вже згодом, автори описували більш абстрактне поняття, сам процес пошуку цих пригод – *adventurism*.

Оскільки поведінку людини, її світосприйняття та вчинки детерміновані нормами та цінностями, то саме вони стають рушійною силою норми соціальної поведінки суб'єкта. Відповідно, якщо на період 15-16 ст. у світосприйнятті народу детермінували тимчасові, мінущі матеріальні цінності (багатство, золото, боротьба за нові території), то і мова буде насичена одиницями та концептами, які побудовані на цих цінностях. Кожна з країн намагалася здобути першість у перегонах за території та морське панування, і саме такі океанічні подорожі, морські битви та скарби цікавили моряків на той час.

В наш же час *adventurism* мож вживатися і в політиці, дуже часто у негативному значенні: “*Trump's adventurism, too, might well count as hardball politics — but it can also count as an impeachable offense. The categories are not mutually exclusive*” [Allen 2019].

Одиниця *adventurism* може бути концептом оскільки має своєрідну етнокультурну значущість, яку визначають за належністю до прецедентних текстів. Тут мається на увазі широке вживання поняття та загальний інваріант сприйняття прецедентного феномену членами суспільства [Красных 2007, с. 42 - 59]. Таке найменування повинно бути добре відомим представникам національно лінгвокультурної спільноти та бути актуальним у свідомості суспільства.

Поняття «ризикована поведінка/справа» є актуальним, оскільки носії англійської мови продовжують апелювати до нього, використовуючи при цьому одиницю *adventurism*. Отже, приналежність концепту ADVENTURISM до відомих реалій можна підтвердити:

- прецедентними текстами: романи “*Adventurism and Empire*” написаний Д. Нареттом, “*Countering China's Adventurism in the South China*

Sea” Р. Бабеджа, відомий пригодницький роман Д. Дефо “The Life and Adventures of Robison Crusoe”.

- вживання означеного артикля *the* із лексемою *adventurism* свідчить про те, що реалія, яка номінується, належить до розряду унікальних та розповсюджених явищ. “*In his remarks about Washington's global strategy, Mr. Brezhnev assailed “the adventurism, rudeness and undisguised egoism of this policy...”* [NY Times].

Тепер потрібно визначити конотацію, яка вкладена у концепт ADVENTURISM, тобто проаналізувати оцінку, яку дають носії англійської мови цьому концепту. Лексема *adventurism* вживається в контекстах, які містять судження англійців та американців про власну культуру та ментальність, а також той зміст, який вони вкладають, використовуючи цю одиницю для опису поведінки чи дій інших націй. Таким чином відбувається актуалізація власних національних образів, уявлень або стереотипів у поведінці носіїв англійської мови:

- *adventurism* може бути смертельною загрозою: “*Sometimes the isle was thick with savages, with whom we fought, sometimes full of dangerous animals that hunted us, but in all my fancies nothing occurred to me so strange and tragic as our actual adventures.*” [Stevenson 2014, p. 28], “*In that position I could easily have my way with him, and as the habit of tragical adventures had worn off almost all my terror for the dead, I took him by the waist as if he had been a sack of bran and with one good heave, tumbled him overboard*” [Stevenson 2014, p. 107];

- *adventurism* є неочікуваним, непередбачуваним, ризикованим: “*I was not so thoughtless but that I slacked my pace and went a trifle warily. It would have been a poor end of my adventures to get shot down by my own party in mistake*” [Stevenson 2014, p. 109], “*Iranian leaders use oil money to line their own pockets and fund destructive foreign adventurism rather than address their people’s needs*” [Perry 2018],

- *adventurism* асоціюється із захопленням, збудженням: “At this I had a happy inspiration. I began to believe that I had found an ally, and I answered him at once” [Stevenson 2014, p. 61];

- *adventurism* асоціюється із пригодами, відкриттям або пізнанням НОВОГО: “...and I lived on at the hall under the charge of old Redruth, the gamekeeper, almost a prisoner, but **full of sea-dreams and the most charming anticipations of strange islands and adventures.**” [Stevenson 2014, p. 27], “**The more adventurous campers, hikers, and canoeists can explore the national and provincial parks for a taste of the northern interior’s wilderness.**” [VocabularySize]

- вважається, якщо людина схильна до *adventurism*, то вона смілива, хоробра: “If only I dared to sit up and paddle, I made sure that I could overhaul her. The scheme had an air of **adventure** that inspired me, and the thought of the water breaker beside the fore companion doubled my growing **courage**” [Stevenson 2014, p. 96], “Mr. Blood stood for a moment silently considering his patient... forward the **ambition of a worthless adventurer.** Because **he had liked and honoured this brave lad** he paid his case the tribute of a sigh” [Sabatini 2008, p. 10];

- якщо людина схильна до *adventurism*, то вважається, що вона живе весело та вільно: “That was, at least, the end of that; and before noon, to my **inexpressible joy, the highest rock of Treasure Island had sunk into the blue round of sea**” [Stevenson 2014, p. 141], “**The more adventurous campers, hikers, and canoeists can explore the national and provincial parks for a taste of the northern interior’s wilderness**” [VocabularySize];

- *adventurism* пов’язаний із романтикою, коханням: “If only I dared to sit up and paddle, I made sure that I could **overhaul her.** The scheme had an air of **adventure that inspired me, and the thought of the water breaker beside the fore companion doubled my growing courage**” [Stevenson 2014, p. 96], “...but **full of sea-dreams and the most charming anticipations of strange islands and adventures.**” [Stevenson 2014, p. 27], “If Mr. Blood had condescended to **debate**

the matter with these ladies, he might have urged that having had his fill of wandering and adventuring” [Sabatini 2008, p. 6].

Згідно до тезаурусів англійської мови *adventurism* – це “*dangerous way of managing something*”, “*a risky behavior with unexpected ending*”, “*experimentation (as in politics or military or foreign affairs)*” [Merriam-Webster], “*willingness to take risks in business or politics; actions or attitudes regarded as reckless or potentially hazardous*”. [Collins]

Тепер задля кращого розуміння концепту, його значення, цінності зробимо поглянемо на словникові визначення досліджуваної нами одиниці. ADVENTURISM трактується як “*a willingness to take risks in business or politics in order to gain something for yourself*” [Oxford Advanced Dictionary]; “*improvisation or experimentation in the absence or in defiance of accepted plans or principles*” [Merriam-Webster]; “*actions or tactics, esp. in politics or international relations, that are regarded as recklessly daring and involving the risk of serious consequences*” [Collins];

Таким чином, ми бачимо, що *adventurism* у англійськомовному соціумі має амбівалентний характер і представлений як цінність (пізнання нового, сміливість, романтика, жага до свободи) та антицінність (ризик, смерть, трагедії, небезпека, нерозважлива поведінка).

Тобто ADVENTURISM є характерною рисою особистості, яка готова до небезпеки та схильна до небезпечних пригод, ризикованих, сумнівних дій, що є безпідставною та мотивованою потребою у гострих відчуттях або славі. Така людина готова до гострих непередбачуваних наслідків, оскільки це стиль життя цієї особистості. Так, у значенні концепту ми бачимо ознаки ризику загрози, втрати, загрози, душевного неспокою, нестабільності:

На основі цих прикладів, визначень із словників можемо узагальнити характерні риси, що асоціюються із особистістю, яка тяжіє до авантюризму у свідомості носіїв англійської мови:

- вік – молодий, від 27 до 35 років;
- зовнішність – має приємний вигляд, часом екстравагантний;

– характер – зухвалий, сміливий, загадковий, непередбачуваний, інтроверт, пристрасний, ентузіаст, цілеспрямований, вразливий, чутливий, харизматичний, експериментатор, принципіальний, жорстокий, розумний;

– соціальне положення – переважно самотній, герой, завойовник або bad guy;

– ставлення/сприйняття світу – живе у світі почуттів, шукає натхнення у подіях та зустрічах із іншими людьми, насолоджується життям, не будує конкретних планів на майбутнє.

Поняття ADVENTURISM є полікомпонентним утворенням із поліцентричною структурою. Центральне значення займають поняття «*Adventurism*», «*Affair*», на периферії знаходимо «*Experience*», «*Danger*», «*Risk*», «*Undertaking*». ADVENTURISM в англійськомовній свідомості знаходиться на рівні асоціацій та абстрактних образів: *strange affair* – *strange, risky, unusual, remarkable, reckless; danger* – *risk, danger, death; enterprise* – *risky, exciting, hazardable, politics & economics* – *speculative, negative; luck, fortune*.

Синонімічний ряд одиниці *adventurism* представлений такими поняттями: *activity, chance, endangerment, enterprise, excitement, experience, danger, fortune, hazard, journey, occurrence, problems, risk, speculation, trip, undertaking, venture*.

Одиниця *adventurism* є похідним словом від одиниці *adventure* + **suff.** - *ism* = *adventurism*, тобто одиниця не є словотворчо-продуктивною. Проте ця лексема має декілька схожих із нею на асоціативному рівні словотвірних дериватів від слова *adventure*: *adventurer, adventurous, adventuring, adventurer, adventurous, adventuress, adventurine, adventuresome, adventuresomely, adventuresomeness*. Даний факт свідчить про специфічний, проте не менш важливий, статус концепту в англійськомовній культурі та актуальність імені концепту в лексико-семантичних системах англійської мови.

Ми визначили, що одиниця *adventurism* може виступати в якості концепту ADVENTURISM. Проте варто зазначити, що сам концепт у художньому тексті може бути репрезентований не лише основною лексемою *adventurism*, а й одиницями-дериватами від головної лексеми: “adventure”, “adventurer”, “adventurous”, “adventuring”, та інше; та синонімами до одиниці *adventurism*, наприклад, *enterprise, danger, journey, problems, risk, i далі*. Це відбувається тому, що у структурі, семантиці та функціонуванні концепту ADVENTURISM маніфестовано складний комплекс асоціацій. Тобто досліджуваний нами концепт можуть вербалізувати різноманітні мовні засоби (слова, сполучення, тексти, асоціативні поля), у структурі або значенні яких є поняття «ризикована поведінка/справа».

Можна зробити висновок про те, що КК розвивається із розвитком нації та суспільства. Видно, що у певному часовому проміжку він хоча і може виражатися схожими поняттями, набуває різного значення та викликає різні асоціації. Це пов'язано із тим, що реальність національного мислення змінюється під впливом певних чинників, а також змінюються умови вживання тих чи інших понять - вербалізаторів КК.

2.3 Художній концепт ADVENTURISM та його вербалізація в художніх текстах

Як було визначено вище, ХК відрізняється від концепту культурного. Художній концепт певною мірою пов'язаний із світосприйняттям автора, яке відображається у художньому творі. Він добирає різні способи вираження концепту, та різні одиниці для його вербалізації. В залежності від задуму автора у творі також можуть зустрічатися асоціати в межах певного художнього тексту.

Читачі сприймають відображення світосприйняття, яке створює автор суб'єктивно. З огляду на це, доцільним буде визначити декілька художніх творів різних авторів, та розглянути які асоціації та поняття вкладає кожен автор у концепт ADVENTURISM. Також слід розглянути які інші концепти зустрічаються у творах різних авторів.

Для аналізу художнього концепту ADVENTURISM визначимо його асоціати, деривати та поняття, що близькі до даного концепту, та проаналізуємо як вони виражаються у творах різних авторів. Власне поняття *adventurism* має такі асоціати як *foolhardiness, rashness, recklessness*. [Thesaurus]

Розглянемо деривати поняття, та асоціати дериватів, що є найбільш близькими для нашого дослідження. Так, словник Thesaurus подає наступні деривати: *adventure, adventurer, adventurerist, adventurous, venture*. [Thesaurus] Розглянемо асоціати для кожного з поданих дериватів.

Розглянемо визначення поняття *adventure* та слова з якими воно асоціюється.

Thesaurus подає наступне визначення: *Adventure (n.) - an exciting or very unusual experience. Adventure асоціюється з наступними словами: exploit, engagement, feat, trip, incident, accident*. [Thesaurus] Тобто *adventure* це певна подорож або подія, часто непередбачувана.

Поняття *adventurer* та *adventurist* визначається як *person who takes risks*[Thesaurus]. Воно асоціюється із наступними словами: *risk-taker, seeker, searcher, traveller, daredevil*. Їх об'єднує образ людини, що знаходиться у пошуках, подорожує та не боїться ризику.

Поняття *venture* має декілька значень і як наслідок декілька визначень. Перше визначення близьке до значення (випробувувати): *to take the risk of; brave the dangers of*. Наприклад *to venture one's life*. [Thesaurus]. Інше значення *to make or embark upon a venture; dare to enter or go* [Thesaurus]. Можна визначити, що *venture* використовується для зображення руху,

пересування у певному напрямку, яке супроводжується із небезпекою та ризиком.

Оскільки *adventure* пов'язане із ризиком та Thesaurus подає поняття *venture* як синонім слова *risk* [Thesaurus], доцільним є розглянути дане поняття та його визначення: *exposure to the chance of injury or loss; a hazard or dangerous chance* [Thesaurus]. Як можна побачити поняття *risk* дійсно близьке до *adventurism* оскільки авантюрист постійно ризикує щось втратити, часто навіть власне життя, перебуває у небезпеці.

Розгляємо поняття з яким асоціюється *adventurism*. *Foolhardiness* - *recklessly or thoughtlessly bold; foolishly rash or venturesome* [Thesaurus]. Як можна помітити, навіть у визначенні присутній один з дериватів поняття *adventurism* – *venturesome*. Загалом можна визначити що *foolhardiness* означає відсутність плану, швидкість та необдуманість дій. (*to rash* - *acting or tending to act too hastily or without due consideration*).

Власне швидкість дій та відсутність плану виражена іншим асоціатом – *rash(ness)*. Він визначається як *the quality of being careless or unwise, without thought for what might happen or result* [Cambridge dictionary]. Близьке значення має поняття *recklessness* - *dangerous behaviour that shows that you are not thinking about the risks and possible results of your actions* [Cambridge Dictionary].

Підсумовуючи розглянуті деривати, та асоціати можемо охарактеризувати поняття *adventurism* наступним чином:

- Пов'язане з ризиком, який зазвичай виникає через нерозсудливість (*foolhardiness*), відсутність плану, або поспіх (*rashness*)

- Може бути пов'язане із небезпекою під час подорожі (*trip, accident*), пересуванні у певному напрямку (*venture*)

Проте слід зазначити, що у різних творах концепт ADVENTURISM може виражатися різними засобами, мати різні асоціати, а зазначені вище поняття можуть отримувати позитивну або негативну конотацію.

Особливості вираження концепту у художніх творах буде розглянуто у наступних підрозділах.

2.3.1 Аналіз художнього концепту ADVENTURISM у романі Р. Сабатіні “Captain Blood: His Odyssey”. Англійсько-італійський письменник Рафаель Сабатіні присвятив своє життя написанню пригодницьких творів. На становлення його творчості у цьому напрямку вплинули праці Д. Дефо «Загальна історія піратства» і «Щоденник чумного року». Саме тема піратства є ключовою у більшості творів Р. Сабатіні, наприклад, «Морський яструб», «Одіссея капітана Блада», «Хроніки капітана Блада», «Успіхи капітана Блада».

Розглянемо, які деривати та вербальні засоби використовує Р. Сабатіні у романі, та проаналізуємо особливості їх вживання.

Перш за все, визначимо деривати, які зустрічаються у романі, та частотність їх вживання:

- adventure n. (9)
- adventurer (14)
- misadventure (4)
- venture n. (10)
- to venture v. (11)
- adventurous (1)

Оскільки роман є пригодницьким це зумовлює його динамічність, авантюризм виражається через події та вчинки головних героїв. Внаслідок цього знаходимо часте вживання дієслова *to venture*. З метою підкреслення готовності героїв до ризику, необдуманих вчинків та участі у пригодах, частим є використання іменника *adventurer*, іноді ним замінюється власне ім'я персонажа або він виступає синонімом інших іменників: *He recruited five hundred adventurers in all, and he might have had as many thousands if he could have offered them accommodation.*[Sabatini 2008, p. 79] В даному

випадку поняття *adventurers* ймовірно виступає синонімом слова *seamen* (моряки) та підкреслює небезпечність професії маоряка.

Визначимо типи вербальних засобів (далі - ВЗ) за частиною мови. Автор використовує іменникові, займенникові, дієслівні, прикметникові, вербальні засоби для актуалізації концепту.

1. Іменникові.

а) Використання специфічних власних імен, а саме імені Captain **Blood** виконує ідентифікаційну функцію. Головний герой є авантюристом, і ця риса впливає на всі його вчинки. Одним із них, є перетворення на пірата, небезпечного злочинця, який бажає помсти, готовий лити ворожу кров за свободу та скарби. Заради цього він став найкращим у піратській справі.

б) Використання загальних іменників на позначення: соціального стану персонажа-авантюриста (*pirate, thief, buccaneer, gentleman, prisoner, devil, slave*), емоційного стану авантюричних персонажів (*fierce, raw, fear, hatred, hope, confidence, anger, mask*), характеру (*force, cruelty, mercy, freedom,*), світосприйняття (*sarcasm, humour, faith, hope, death, killing, blood, mockery, danger*).

2. Прикметникові. Тут вербальні засоби мають як позитивну (*generous, honourable, joyous*), так і негативну маркованість (*a desperate adventurer, cold and deadly, damned, uncomfortable, terrible, dreadful, angry, unhappy*).

3. Дієслівні. Здебільшого дієслова у контексті мають негативний окрас: *scoff, betray, kill*, позитивний: *trust, love, believe*.

4. Прислівникові. Прислівники, що використовуються у контексті авантюризму, викликають асоціацію із твердим, жорстким, сильним, лютим: *cruelly, stubbornly, furiously*, “*Peter Blood's voice rang out **crisply**, on a note that almost seemed to contain laughter*” [Sabatini 2008, p. 20].

Можна побачити, що автор вживає певні поняття, які не було подано у словнику, проте асоціація із поняттям *adventurism* створюється за допомогою контекстів.

Розглянемо словосполучення та контексти, які використовує автор для вираження поняття *adventurism*. Це такі словосполучення як:

- *wandering and adventuring* – у даному словосполученні автор поєднує поняття *wandering* та *adventuring*. Обидва слова дійсно мають схожі асоціації – блукати, без певного плану.

- *he had passed through adventures enough for a man's lifetime*. У даному контексті *adventures* – набуває значення життєвого шляху, повного пригод, який головний герой роману вимушений був пройти.

- *I regarded the adventure as a wicked madness*. Поняття *adventure* – порівнюється з божевіллям. Насправді ж *adventure* асоціюється з певною відсутністю чіткого плану та у данному контексті поняття *adventure as a wicked madness* підсилює цю асоціацію, а також надає негативний відтінок поняттю.

- Авантюристи також асоціюються із безжалісними та негідними людьми - *wild adventurer*. В даному випадку прикметник підсилює поняття *adventurer*.

- Дієслово *venture* у більшості випадків має значення – рухатися, наближатися із ризиком для життя. Воно також може підсилюватися іншим дієсловом, наприклад: *It's his intention to put you both ashore on the coast of Jamaica, as near Port Royal as we dare venture* [Sabatini 2008, p. 105]. *Port Royal* добре захищена колонія, яка могла знищити корабель, тож підійти до неї – означало величезний ризик.

- *Adventure* також асоціюється із ризиком, і може мати негативні наслідки. Проте у певних контекстах автор показує, що аванюриста не лякає жодний ризик: *His modish and costly apparel had nowise suffered by the adventure through which he had passed* [Sabatini 2008, p. 155].

- Жага до авантюризму виражається автором за допомогою вислову . *appetite for adventure*.

Автор створює певні асоціації із поняттям авантюризм, а також впливає на формування даного поняття у читача через образ головного

героя. Через описи головного героя та контексти у яких автор поєднує поняття *adventurism* з іншими поняттями і відбувається формування концепту *ADVENTURSIM*. Розглянемо образ головного героя, через який створюються певні асоціації.

Як згадувалося вище, авантюризм асоціюється з жагою до пригод, відсутністю чіткого плану, та готовністю до ризику. Проте автор також створює образ героя який хоч і має ті якості, які асоціюються з авантюризмом, в той же час є розсудливим та завбачливим. *“When they had done, I have considered all, - said Captain Blood. - I have weighed the risks and studied how to lessen them”* [Sabatini 2008, p. 128]. Таким чином, автор змінює окремі асоціації та уявлення, з яких складається даний концепт.

Авантюризм тісно пов'язаний з відчайдушністю, саме такими є вчинки головного героя, навіть не зважаючи на чіткий план його дій: *“the plan of action submitted by Captain Blood to that council was a desperate one, as Cahusac uncompromisingly pronounced it”* [Sabatini 2008, p. 118];

Жодна авантюрна справа не обходиться без ризику для життя, проте виходячи з визначення, авантюрист – людина, що охоче приймає ризики. *“At the risk of his life, accompanied by two friendly Indians, he crossed to the island in a canoe under cover of dark”* [Sabatini 2008, p. 127].

Авантюрист - людина, що імпровізує та не завжди зважає на можливі наслідки. При цьому такий тип авантюриста автор асоціює з нікчемністю. *“Mr. Blood stood for a moment silently considering his patient. He deplored that a youth with such bright hopes in life as Lord Gildoy's should have risked all, perhaps existence itself, to forward the ambition of a worthless adventurer”* [Sabatini 2008, p. 10]. В даному випадку авантюризм виражається як схильність до певних почуттів, що може призвести до фатальних наслідків та згубити людину.

Слід також зазначити, що автор вживає поняття *adventurism*, та його деривати як з позитивним забарвленням, так і з негативним. При цьому іноді

не використовується власне поняття *adventurism*, а асоціації з ним виявляються через контекст.

Образ головного героя розширюється автором таким чином, що викликає позитивні асоціації з поняттям авантюризму:

Авантюрист як елегантна приємна людина:

- “*He had a **pleasant, vibrant voice***” [Sabatini 2008, p. 6]

- “...yet it was with an ***elegance*** derived from the love of clothes that is peculiar to the ***adventurer*** he had been...[Sabatini 2008, p. 5].

Авантюрист як розсудлива людина із витримкою:

“*There was an **unusual glint** in Mr. Blood's eyes; his **lips were compressed**. But when he parted them to speak, his **voice came cool and steady***” [Sabatini, p. 56]

- Авантюрист як відчайдушна людина, до якої не завжди відносяться з розумінням: *And **what chance had he, a desperate adventurer** with a record of outlawry, against such a rival as that, a man of parts, moreover, as he was bound to admit?* [Sabatini 2008, p. 119]

В той же час знаходимо і негативно забарвлені значення, що модифікують асоціації з поняттям авантюризму. Більшою мірою це поєднання іменника *adventurer* із прикметниками: *greasy, half-drunken adventurers, boucan-hunters, lumbermen, beach-combers*. Прикметники які вжито в даному випадку, надають поняттю негативного значення та створюють образи авантюриста як негідника, або людини, яку покинуло везіння.

Розглянемо також які концепти пов’язані з концептом *ADVENTURISM* використовує автор, та через які поняття об’єктивізуються ці концепти. Оскільки ця група концептів може відрізнитися у різних творах, доцільним буде порівняння концептів використаних авторами, та визначення загального сприйняття концепту, з урахуванням асоціатив, використаних авторами.

У романі Rafael Sabatini, можна визначити такі концепти як: *RISK* (небезпека), *RECKLESSNESS* (безрозсудливість), *PIRACY* (піратство), *RICHNESS* (збагачення).

Іменник *risk*, має стіку асоціацію із поняттям *aventurism*. У романі він має досить велику частотність вживання (20 разів). Оскільки саме поняття авантюризму має на увазі готовність прийняти ризик, у тексті часто зустрічається словосполучення із значенням: *take a risk* (6).

Дане словосполучення може розширюватися іншою одиницею, що надає певного відтінку іменнику *risk*: *take any risk, take a great risk*. Також воно може підсилюватися дієсловом та отримувати значення «рівень ризику пов'язаний з певними вчинками»: “*And dare you take the risk of correcting it?*” [Sabatini 2008, p. 117], або надзвичайно великий ризик, на який відважується авантюрист: *He's taking risks that few would take in his place* [Sabatini 2008, p. 107]

Також знаходимо інші контексти які позначають власне процес «прийняття ризику» за власним бажанням або через чийсь волю:

into risk of capture and death aboard that ship of Spain.
[Sabatini 2008, p. 58]

Ризик супроводжує певні вчинки, що є авантюрними, проте якщо рівень авантюризму не можна оцінити, ризик може бути оцінено. Саме в таких ситуаціях автор вживає словосполучення, для його виміру, а саме: *some measure of risk, weight the risk, risks may be too heavy.*

Також авантюризм - це загроза життю та здоров'ю. Іменник *risk* за певного контексту отримує майже ідентичне значення: *At the risk of his life, accompanied by two friendly Indians, he crossed to the island in a canoe under cover of dark* [Sabatini 2008, p. 88].

Іноді ж авантюризм це недооцінення ризику, що може призводити до негативних наслідків: “*Surely the thing is worth a little risk?*” [Sabatini 2008, p. 30]. Для авантюристів досягнення мети завжди варте ризику, він часто є чимось незначним (*little*) для них. Іншим виразом поняття авантюризм є

неспроможність оцінити ризик взагалі “*And I wonder does your lordship **realize the risk** to yourself in following us aboard as I had counted that you would.*”[Sabatini 2008, p. 127]

Також саме через поняття risk поєднуються adventurism та piracy:

*Ah, yes, but with the **risks** attaching to acts of **piracy**.*[Sabatini 2008, p. 141]

Інше поняття, що асоціюється з поняттям adventurism – **recklessness** (безрозсудливість). В романі дане поняття тісно пов’язане із поняттям розпачу, відчаю:

*Only the conviction that already she was for ever lost to him, by introducing a certain **desperate recklessness** into his soul had supplied the final impulse to drive him upon his rover's course* [Sabatini 2008, p. 103].

*The unflinching blue eyes looked squarely into the Colonel's, and there was a devil peeping out of them, the **devil of recklessness that is born of despair*** [Sabatini 2008, p. 41].

Поняття піратство виражається у творі здебільшого іменником *pirate*, який зустрічається у романі близько 56 разів. З одного боку це є типовим для авантюрного морського роману, з іншого боку, конкретно в даному випадку, поняття піратство одночасно поєднується та протиставляється поняттю авантюризм.

Розглянемо визначення словника та контексти вживання поняття у романі. Перш за все, слід зазначити, що словник thesaurus визначає поняття *priate* та *adventurer* як одні з найбільш близьких. Визначення поняття:

- a person who robs or commits illegal violence at sea or on the shores of the sea.

Можна виявити, що піратство та авантюризм пов’язані перш за все через поняття ризик – і пірат і авантюрист ризикує життям. Інше поняття, що їх пов’язує – збагачення проте, якщо у понятті авантюризм збагачення має нейтральну конотацію, у понятті піратство ця конотація ближча до негативної (to rob).

У даному романі автор створює таке вираження поняттю піратства, що ми одночасно сприймаємо його і позитивно і негативно. Це пов'язано із способом поєднання понять. Якщо головний герой є скоріше авантюристом, ніж піратом, то поняття піратство, вжите по відношенню до нього, більшою мірою змінює свою негативну конотацію на нейтральну, або навіть позитивну.

За ідеєю R. Sabatini, вираженою у творі, головний герой - це в першу чергу авантюрист, який під гнітом наслідків змушений був стати піратом: *I need say no more to convey the fact that this illustrious sea-captain and great gentleman of Castile had lost his head, and was become a pirate in his turn* [Sabatini 2008, p. 92].

Пряма характеристика героя як пірата є образливою для нього, не дає йому спокою: *Captain Blood did not hear them; he did not hear anything save the echo of those cruel words which had dubbed him thief and pirate.* [Sabatini 2008, p. 104]. Саме через образ головного героя, автор виражає тонку межу понять піратства та авантюризму.

Для підкреслення того, що це поняття у негативному значенні є образливим для головного героя аванюриста вживається повторення словосполучення *thief and pirate* (близько 13 разів), іменник *thief*, ще більше посилює негативне значення поняття *pirate*, автором описуються емоції та роздуми героя з приводу того, що його так назвали.

Пірат для нього – це людина, яке все ще має честь – саме через поняття честі автор і поєднує поняття піратство із здебільшого негативним значенням та поняття авантюризм яке має позитивне значення: *I may be a pirate. But my ways are not the ways of Levasseur... I have a sort of honour—shall we say, some rags of honour?* [Sabatini 2008, p. 77].

Що стосується інших героїв, які протистояють капітану Бладу (авантюрист та пірат в позитивному значенні), то по відношенню до них поняття пірат вживається здебільшого із негативним значенням. Цьому

сприяє сполучення поняття із прикметниками з виключно негативною конотацією, наприклад: *bloody pirate, dirty pirate, damned pirate*.

Поняття багатства та збагачення в основному вербалізуються наступними частинами мови:

- Іменниками: *jewels, money, valuables, ransome, loot*.
- Прикметником: *rich*
- Дієсловами:

To capture. При цьому слід зазначити, що дієслово *capture* асоціюється як із небезпекою, так і з багатством: *A rich capture of which two fifths under the articles went to Levasseur and his crew*. [Sabatini 2008, p. 72]

To seize (у значенні захопити), здебільшого пов'язано з кораблем – адже корабель – дорога річ для будь якого авантюриста, що подорожує морем. *A resolute party of islanders must have got aboard during the night, and seized the ship*. [Sabatini 2008, p. 47]

У даному романі, концепт ADVENTURISM, сприймається читачами в позитивному значенні, а сама людина авантюрист як сильна, незламна особистість. Авантюризм має позитивне значення та вживається поряд із близькими поняттями такими як піратство, нажива, багатство. Слід зазначити, що завдяки їх поєднанню в образі головного героя, поняття авантюризм у даному творі не лише залишає своє позитивне значення а й надає позитивного значення поняттю піратство.

2.3.2 Аналіз художнього концепту ADVENTURISM у романі Р. Л. Стівенсона “Treasure island”. Роман “Treasure Island” шотландського письменника Роберта Стівенсона вперше побачив світ у 1881 році, у дитячому журналі, де виходив частинами, лише пізніше він був виданий окремою книгою.

Хоч “Treasure Island” - окремий завершений роман, існують інші романи, головними героями яких є ті ж самі персонажі, що й у даному романі.

Виходячи з певних дат, які знаходимо у романі, події відбуваються ймовірно у 1765 році та розповідють про пошук скарбів, групою людей серед яких є чесні люди до яких належить оповідач Джим Хокінс, та пірати під керівництвом Джона Сілвера.

Визначимо, які деривати та вербальні засоби (тут і далі ВЗ) використовує автор у романі та частотність їх вживання:

- adventure n. (17)
- venture n. (1)
- to venture v. (3)

Як можна побачити, найбільш частим є вживання іменника *adventure*. Таким чином підкреслюється ризикованість вчинків героїв та подій, що відбуваються. Слід зазначити, що частим є вживання іменника *adventure* у поєднанні з іншими іменниками для описання місця подій. Наприклад: *shore adventure, sea adventure*.

Розглянемо ВЗ для вираження концепту ADVENTURISM, які містять авантюрно-маркований контекст, а також проаналізуємо випадки їх вживання та можливий зв'язок ВЗ із певними персонажами-авантюристами.

1. Іменники, власні імена, стійкі вирази

Найбільш часто зустрічаються іменники, які так чи інакше характеризують героїв-авантюристів та мають негативу, нейтральну чи позитивну конотацію. Наприклад, такі іменники, як *buccaneer, villains, pirate, mutineers, murderer* – автор вживає під час опису піратів та їх ватажка – Джона Сілвера. При цьому варто зазначити, що кожен з поданих іменників певною мірою має додаткове значення авантюризму.

Вживаються також і нейтральні іменники, такі як *led, comrades*, проте вони не мають чіткого зв'язку з концептом ADVENTURISM. Напевно це пов'язано з тим, що через відсутність яскравої позитивної або негативної

конотації, вони можуть бути виражені у різних контекстах, а також виступати засобом характеристики як негативних так і позитивних персонажів.

Деякі іменники вживаються автором відносно позитивних персонажів та отримують зв'язок із концептом ADVENTURISM лише у контексті. Це такі іменники як *gentlemen, party* (зберігає основне значення – об'єднання людей, проте у контексті роману це група саме позитивних персонажів-авантюристів)

Власне іменник *adventure* та інша його форма - *venture* - також зустрічаються у тексті у різних контекстах, зазвичай –у сполученні с іншим іменником для уточнення місця подій (*How My Sea Adventure Began*)

Слід також звернути увагу на деякі стійкі вирази. Цікавим для нашого дослідження є вираз *gen'lemen of fortune* [Stevenson 2014, p. 88]. Він має підтекст «людина яка шукає пригоди» (досить схоже до поняття *adventurism*), та здається має позитивну конотацію, проте у тексті воно вживається у негативному значенні, та виступає синонімом слова пірат. *By a "gentleman of fortune" they plainly meant neither more nor less than a common pirate...* [Stevenson 2014, p. 57]

Інша фраза, *desperate blades*, також відноситься до авантюризму та має досить схоже значення. У контексті роману вона має негативну конотацію (так характеризують піратів, що пограбували трактир у спробах знайти карту скарбів)

Авантюризм дуже мінливий, і іноді талан покидає авантюриста: саме для такої ситуації та з таким значенням автор використовує вираз *no tanner of luck*.

Для опису певного плану, який несе ризик та не є добре спланованим, автор використовує вираз *to have an air of adventure*. Цікавим є те, що автор використовує не просто прикметник *adventurous*, а саме цю фразу. Можливо, вона підкреслює, той факт, що *air of adventure* є чимось «легким», а отже не таким лякаючим. І дійсно, якщо розглянути вираз у контексті, знаходимо

підтвердження припущення: *The scheme had an air of adventure that inspired me, and the thought of the water breaker beside the fore companion doubled my growing courage.* [Stevenson 2014, p. 111] В даному випадку *air of adventure* є навіть надихаючим для персонажа.

2. Дієслова

Власне, форма слова *adventure* - *venture*, зустрічається у тексті як дієслово, та означає пересування за небезпечних умов. *I moved from hiding-place to hiding-place, always pursued, or so it seemed to me, by these terrifying missiles. But towards the end of the bombardment, though still I durst not venture in the direction of the stockade...* [Stevenson 2014, p. 87]

Також використовуються інші дієслова, що називають певні події або вчинки, в яких проявляється авантюризм: *fight, dare, defend.*

Через образи головних героїв автор створює асоціації із поняттям авантюризму та сприяє формуванню поняття у свідомості читача.

Слід зазначити, що у даному романі чітко розділяються позитивні та негативні асоціації з поняттям. Одна група героїв виражає авантюризм у його позитивному значенні, що асоціюється з чесністю, хоробрістю та сміливістю. Інші – підступні, жорстокі та з невпинною жагою до багатств, без будь-якої честі.

Розглянемо у авантюрно-маркованих контекстах, які асоціації з поняттям створює автор:

Авантюристи - невиправні мрійники: вони думають про майбутні подорожі, часто не замислюючись над небезпекою, що чекає на них. Такий авантюризм особливо притаманний Джиму – одному з головних героїв. *“I lived on at the hall under the charge of old Redruth, the gamekeeper, almost a prisoner, but full of sea-dreams and the most charming anticipations of strange islands and adventures.”* [Stevenson 2014, p. 41]

Зазвичай авантюристам притаманна хоробрість, сила та вправність. Саме так характеризують Джона Сілвера: *“...lion’s nothing alongside of Long John”* [Stevenson 2014, p. 54]

Іноді авантюристи можуть бути нещадними, підступними та жахливими. *“There was some that was feared of Pew, and some that was feared of Flint; but Flint his own self was feared of me. Feared he was, and proud.”* [Stevenson 2014, p. 57]

Поняття авантюрист у негативному значенні може приймати додаткове значення жорстокої, нещадної людини: *“He was the **bloodthirstiest buccaneer** that sailed.”* [Stevenson 2014, p. 37]

Розглянемо також які концепти пов’язані з концептом ADVENTURISM використовує автор та через які поняття об’єктивізуються ці концепти.

У романі зустрічаються такі концепти як: *ризик (небезпека), безрозсудливість, піратство, збагачення.*

Сприйняття концепту ризик тісно пов’язане із сприйняттям концепту авантюризм, оскільки авантюризм – фактично прийняття ризику. Даний концепт вербалізується зокрема іменником *risk*, який зустрічається у романі близько 12 разів. При цьому поняття вживається переважно із негативним відтінком значення, та у контекстах, пов’язаних з піратами (негативна конотація поняття), наприклад:

*“For what would they **risk** their **rascal carcasses** but money?”* [Stevenson 2014, p. 37]. В даному контексті прикметник *rascal* надає поняттю *risk* негативного забарвлення. Власне поняття ризику набуває різного відтінку в залежності від контексту та типу авантюристів, до яких відноситься. Наприклад, хоча авантюризм - це ризик для життя, для піратів та чесних людей ці поняття різні.

Якщо ми говоримо про авантюристів, що виражають поняття із позитивним відтінком значення, це ризик благородний, що підкреслює іменник *gentlemen*: *I’m **risking my life** and the lives of these **good gentlemen** every second.* [Stevenson 2014, p. 80]. Для піратів ризик власним життям має більшою мірою негативний відтінок (безчесна смерть): *They lives rough, and they **risk swinging*** [Stevenson 2014, p. 57]

Концепт RECKLESSNESS також має асоціацію із поняттям авантюризм, та виражається у романі зокрема поняттями *foolhardiness*, *foolhardy*. При цьому дані поняття більшою мірою відносяться до позитивних героїв, які не є *foolhardy* а навпаки розсудливі та здатні оцінити ризик: *Ten to one, if I were so foolhardy as to cut the Hispaniola from her anchor, I and the coracle would be knocked clean out of the water.*

Концепт PIRACY у даному романі пов'язаний з авантюризмом проте в той же час протиставляється йому. Дійсно і пірати і авантюристи ризикують заради певної вигоди. В даному романі поняття піратство значною мірою пов'язується з поняттям авантюризму лише у образах негативних персонажів.

Концепт вербалізується зокрема поняттям *pirate*, яке зустрічається у романі близько 23 разів. Він має виключно негативну конотацію, та поєднується із іншими негативно забарвленими одиницями, наприклад *the pirates were too ignorant, common mutineer and pirate, blood-guilty pirates.*

Значене місце в романі має зв'язок концепту ADVENTURISM та RICHNESS.

Концепт виражається зокрема такими іменниками як *treasure*, *silver*, *money*. Перш за все вираження концепту багатство знаходимо вже у назві роману "*Treasure island*". Крім того, один з героїв *John Silver* має прізвище, що асоціюється з поняттям багатства. Частим є вживання іменника *treasure* із дієсловом *buried*, що можна пояснити загадковістю та драматичністю яку надає це дієслово.

В той же час поняття поєднується з поняттям піратства, наприклад: *I believe the silly fellows must have thought they would break their shins over treasure as soon as they were landed...* [Stevenson 2014, p. 66] В даному випадку, поняття піратство знову отримує негативну конотацію, пірати характеризуються як нерозумні люди. Цьому сприяє вживання прикметника *silly* та виразу *break their shins over treasure.*

В обох романах виражено концепт ADVENTURISM, способи його вербалізації мають як спільні, так і відмінні риси. У романі Рабаеля Сабатіні “Captain Blood: His Odyssey” поняття *adventurism* має більш часте вживання, більшу кількість дериватів, та одними з найбільш вживаних є *adventurer* та *to venture*. Це пов’язано із швидким розвитком подій у романі, а також з тим, що власне головний герой роману є авантюристом та через його образ автор виражає певні асоціації притаманні авантюризму. В той же час в романі Роберта Луїса Стівенсона “Treasure Island” найбільш частим є вживання деривату *adventure*. Це може бути пов’язане із тим, що в романі більше уваги приділено саме опису пригод.

В романі “Captain Blood: His Odyssey” поняття *adventurism* та асоціативне поняття *pirate* перебувають у тісному зв’язку. Розмежування їх є досить складним, оскільки в поняття авантюризм автор вкладає підтекст піратства. В той же час в романі “Treasure Island” майже не знаходимо прямого вираження авантюризму поняттям *adventurer* – більшою мірою автор використовує контекст, у якому певні іменники набувають асоціації із значенням *adventurism*. Крім того, у цьому романі концепти ADVENTURISM та PIRACY чітко розмежовані, хоча і пірати і авантюристи – мають спільні риси, поняття *piracy* у романі має виключно негативне значення, в той час як поняття, що вербалізують авантюризм є виключно позитивними за своєю конотацією.

ВИСНОВКИ

У роботі було досліджено способи визначення та опису концепту, його співвідношення з поняттям та категорією, визначено особливості художнього та культурного концептів. Було проаналізовано особливості вживання концепту ADVENTURISM в пригодницьких книгах про піратів. Матеріалом служили романи Р. Сабатіні “Captain Blood: His Odyssey” і “Treasure Island” Р. Л. Стівенсона, а предметом концепт ADVENTURISM. Було проаналізовано особливості вербалізації концепту авантюризм у творах, засоби за допомогою яких вербалізується концепт.

Існує значна кількість методів виокремлення, опису та класифікації концептів. Формулювання та опис цих ідей та принципів ми знаходимо у працях Ю. С. Степанова, А. В. Русакової, З. Д. Попової, Й. А. Стерніна, Ю. С. Степанова, Г. Вежбицької та ін. Дані принципи по різному підходять до виокремлення концептів, хоч і мають певну схожість.

Визначення концепту та його місця у соціумі дає змогу більш детально дослідити його а також проаналізувати відношення між концептом поняттям та категорією, особливості вживання концепту у різних типах дискурсу. Не зважаючи на велику кількість спроб надати визначення концепту, єдиної ідеї на даний момент не існує. Це пов'язане з тим, що вчені розглядають К з різних кутів (психологічного, філософського, культурологічного, лінгвістичного та ін.).

Узагальнюючи погляди різних вчених та спираючись на їх визначення, можна вивести декілька основних ідей, які залежать від підходу до аналізу К. Згідно першої (узагальнене визначення таких вчених як В. І. Карасик, Ю. С. Степанов, А. Вежбицька, Н. Д. Арутюнова) – концепт є базовою одиницею культури, об'єктом ідеального світу із власною номінацією. Концепти є невід'ємними складовими мовної та когнітивної картин світу, відображають культурні знання та досвід певного народу.

Згідно іншої (визначення таких вчених як Д. С. Ліхачов, С. Х. Ляпін, С. О. Аскольдов-Алексеев) концепт є не результатом когнітивної діяльності особистості, а результатом взаємодії значення слова із досвідом (культурним та власним) людини. На думку даної групи вчених концепт відображає процес пізнання світу людиною.

Інші ж вчені (З. Д. Попова, Й. А. Стернін) вважають концепт одиницею мислення людини, та результатом пізнавальної діяльності індивіда. При цьому, вони зазначають, що К не обов'язково має вираження у мові.

Що, стосується художнього концепту, він зазвичай має певні одиниці, через які знаходить вираження (слова, контексти). Це можуть бути іменники, прикметники та інші частини мови. К також може мати певне асоціативне поле (поняття які асоціюються у індивіда з концептом), а також різну образну цінність.

Оскільки в нашій роботі нас цікавить вербалізація концепту ADVENTURISM в романах про піратів, ми визначили, яким чином категорія «авантюризм» може виявлятися в англійській літературі. Авантюрною літературою можна вважати твори Дж. Свіфта, Д. Дефо, Р. Сабатіні, Р. Л. Стівенсона та ін. Під авантюризмом розуміється девіантна, поведінка, жага до ризику, необдумані дії тощо. В центрі «авантюрного» роману чи повісті стоїть своєрідний тип героя - в буквальному сенсі - авантюрист, шукач пригод або наживи.

Отже, розглянувши особливості вербалізації концепту ADVENTURISM в романах “Treasure Island” та “Captain Blood: His Odyssey” можна порівняти їх та зробити певні висновки. Перш за все концепт може мати як позитивну так і негативну конотацію. Іноді конотація може змішуватися у межах одного роману. Більш того головний герой може виражати позитивні та негативні асоціації з концептом одночасно. Саме таким є герой роману “Captain Blood: His Odyssey”.

В той же час автор може створювати чіткий поділ персонажів, через яких концепт знаходить вираження з різних сторін. Таким є роман “Treasure

Island”, в якому усі головні герої є вираженням авантюризму, проте одна група є вираженням авантюризму виключно у позитивному значенні, в той час як інша – у негативному.

Слід також зробити висновок, що саме слово, що виражає художній концепт, в даному випадку *adventurism*, не обов’язково має зустрічатися у тексті – автор може використовувати певні частини мови а також певні контексти, для вираження концепту, оскільки в основі ХК лежать асоціації.

Загалом можна сказати, що тематика романів, часові межі подій у них та їх стиль визначають використання певних концептів. Наприклад, у даному випадку, романи розкривають життя, правила та закони піратів або мандрівників, а також їх пригоди. Більш того романи хоч і описують вигадані події, проте часові межі цих подій XVII - XVIII ст., коли мореплавання та піратство були найбільш актуальними. Саме тому, концепт ADVENTURISM займає значну роль у романах.

У романах можна простежити загальне значення концепту авантюризм яке вкладають автори. Так для Р. Сабатіні авантюризм виражається як небезпечна поведінка, іноді жага до багатства, здатність до жорстокості та в той же час чіткими принципами. Тобто концепт авантюризму для нього є поєднанням позитивних та негативних понять.

Р. Л. Стівенсон чітко вказує на те, що авантюризм може бути позитивним та негативним. Він ніби розділяє його на позитивний та негативний, на його погляд авантюристи можуть бути двох типів: авантюристи, для яких авантюра це пригоди, принципи, взаємодопомога та чесність. Інший же тип авантюризму пов’язаний із підступністю, безглуздою жагою до ризику, відчайдушністю, яку не страшить навіть смерть.

Слід також зазначити, що художні твори не обмежуються лише одним концептом ADVENTURISM - у розглянутих романах, можна знайти інші пов’язані з ним концепти такі як: RICHNESS, PIRACY, RECKLESSNESS та ін. Тож, можна зробити висновок, що концепти можуть поєднуватися та бути

пов'язаними у межах роману, в залежності від задуму автора, можуть нести як позитивні так і негативні асоціації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефиренко Н. Ф. Концепт-понятие-категория в свете современной лингвокогнитивистики. *Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки*. 2010. № 18(89). Выпуск 7. С. 5–11.
2. Антология концептов: в 6 т. / под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. Волгоград : Парадигма, 2005. Т. 1. 352 с.
3. Арутюнова Н. Д. О движении, заблуждении, восхождении. *Логический анализ языка. Космос и хаос : Концептуальные поля порядка и беспорядка* / под ред. Н. Д. Арутюновой. М. : Индрик, 2003. С. 3-12.
4. Арутюнова Н. Д. Предисловие. *Логический анализ языка: культурные концепты* / под ред. Н. Д. Арутюновой. М. : Наука, 1991. С. 3-4.
5. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека . 2-е изд., испр. М.: Языки русской культуры, 1999. 896 с.
6. Аскольдов-Алексеев, С. А. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология* / под общ. ред. В. П. Нерознака. М. : Академия, 1997. С. 267–279.
7. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа : учебник для вузов. М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2004. 464 с.
8. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж, 1996. 104 с.
9. Байдак А. В. Экспериментальные исследования концептов «жизнь» и «смерть». *Известия Томского политехнического университета [Известия ТПУ]* 2010. Т. 316, № 6: Экономика. Философия, социология и культурология. 228-232 с.
10. Беляевская Е. Г. Концептуальный анализ : модифицированная версия методов структурной лингвистики? *Концептуальный анализ языка:*

современные направления исследования : сб. науч. тр. М. : Эйдос, 2007. С. 60–69.

11. Блох М. Я. Концепт и картина мира в философии языка. *Пространство и время*. 2010. № 1. С. 37–40.

12. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. Тамбов : Изд-во ТГУ, 2002. Изд. 3-е, стер. 123 с.

13. Валюкевич Т. В. Семантико-этимологический анализ лингвокультурного концепта ВНЕШНОСТЬ. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. Сер. Роман.-герман. філол. Методика викладання інозем. мов. Випуск 68. 2011. - № 973. С.155-159.

14. Васильева Т. И. Литературоведческий подход к изучению художественного концепта. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2012. № 7 (18). Ч. 1. С. 51-54.

15. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. М. : Наука, 1997. 416 с.

16. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. М. : Языки русской культуры, 1999. 780 с.

17. Верещагин Е. М. Костомаров. И. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. М.: Высш. шк., 1983. 269 с.

18. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. 192 с.

19. Воркачев С. Г. От лингвоконцептологии к лингвоидеологии: поиски метода. *Vita in lingua : К юбилею профессора С. Г. Воркачева*: сб. ст. /отв. ред. В. И. Карасик. Краснодар : Атриум, 2007. С. 39–60.

20. Воркачев С. Г. Концепт счастья : понятийный и образный компоненты. *Известия РАН. Серия лит-ры и языка*. 2001. Т. 60, № 6. С. 47-58.

21. Гегель Г. В. Сочинения: в 14 т. Москва: Гос. изд-во полит. лит., 1956. Т. 3. Энциклопедия философских наук, Ч. 3. Философия духа. 372 с.

22. Губа Л. В. Художній концепт як репрезентант поетичної мовної свідомості. *Молодий вчений*. 2018. № 3(2). С. 616-619.

23. Гураль С. К. Мировоззрение, картина мира, язык : лингвистический аспект соотношения. *Язык и культура*. 2008. № 1. С. 14-22.
24. Делез Ж. Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. и послесл. С. Н. Зенкина. М. : Институт экспериментальной социологии, 1998. 288 с.
25. Демьянков В. З. Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке. *Вопросы филологии*. 2001. № 1. С. 35-47.
26. Зайнуллина Л. М. Лингвокогнитивное исследование адъективной лексики. Уфа: РИО БашГУ, 2003. 256 с.
27. Зусман В. Г. Диалог и концепт в литературе: литература и музыка. Нижний Новгород : ДЕКОМ , 2001. 168 с.
28. Кант И. Сочинения : в 6 т. М. : Мысль, 1964. Т. 3. 799с.
29. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Базовые характеристики лингвокультурных концептов. *Антология концептов/* под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. Волгоград, 2005. Т.1. С.13-15.
30. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
31. Колесов В. В. Концепт культуры: образ - понятие - символ. *Вестник СПбГУ*. Сер. 2. СПб., 1992. Вып. 3, № 16. С. 3-40.
32. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. *Мовознавство*. 2004. № 5-6. С.12-22
33. Крапива Ю. В. Методичні вказівки та матеріали до наукового семінару «Основи соціолінгвістики» для студентів ІV курсу спеціальності «Прикладна лінгвістика». Харків, 2011. 18 с.
34. Красавский Н. А. Концепты «мудрость», «терпение», «целеустремленность» и «любовь» в аксеологической картине мира Германа Гессе. *Человек. Язык. Культура* : сб. науч. ст., посвящ. 60-летнему юбилею проф. В. И. Карасика: в 2 ч. / отв. со-ред. В. В. Колесов, М. В. Пименова, В. И. Теркулов. 2-е изд., испр. Киев : Издательский дом Д. Бураго, 2013. Ч. 1. С. 75 — 84.

35. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: монография. Волгоград: Перемена, 2001. С.40-59.
36. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2009. №1. С. 5 – 12.
37. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
38. Кубрякова Е. С. О когнитивной лингвистике и семантике термина «когнитивный». *Вестник вгу, серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2001. №1. С. 4 - 10.
URL : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2001/01/kubryakova.pdf> (дата звернения: 21. 10. 2019).
39. Лещенко М. И. Основные свойства и характеристики художественного концепта. *Язык. Культура. Коммуникации*. 2016. №1. URL : <https://journals.susu.ru/lcc/article/view/380/511> (дата звернения: 21. 10. 2019).
40. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Известия Российской Академии наук. Сер. лит. и яз.* 1993, № 1. С.3-9.
41. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология*. Под рук. проф. В. П. Нерознака. М. : Academia, 1997. С. 280-287.
42. Ляпин С. Х. Концептология: к становлению подхода. *Концепты: научные труды Центроконцепта*. Архангельск: Изд-во Помор. ун-та, 1997. Вып. 1. С. 11-35.
43. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. Пособие, 2-е изд. Мн. : ТетраСистемс, 2005. 256 с.
44. Маслова В. А. Поэт и культура: концептосфера Марины Цветаевой: учеб. пособие. М. : Флинта, 2004. 256 с.
45. Массалина И. П., Новодранова В. Ф. Дискурсивные маркеры в английском языке военно-морского дела. Калинин-град: Изд-во ФГОУ ВПО «КГТУ», 2009. 278 с.

46. Миллер Л. В. Лингвокогнитивные механизмы формирования художественной картины мира (на материале русской литературы): дисс. д-ра филол. наук: 10.02.2001. СПб., 2004. 303 с.
47. Минский М. Остроумие и логика когнитивного бессознательного / Пер. с англ. М. А. Дмитриевой. *Новое в зарубежной лингвистике*. М. 1988. Вып. XXIII: Когнитивные аспекты языка. С. 281-308.
48. Ніконова В. Г. Художній концепт смерть у поетичному світобаченні Шекспіра: реконструкція концептуального змісту. *Нова філологія*. 2011. № 45. С. 99-105.
49. Палеева Е. В. Концептуальный анализ как метод лингвистических исследований. *Теория языка и межкультурная коммуникация*. Курск. 2010. Вып 2(8). 1-5 с.
50. Петрова Л. А. Художественный концепт в современной лингвокогнитологии. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2011. № 11. Серія «Мовознавство». Вип. 17. С.130.
51. Пименова М. В. Дух и душа: особенности концептуализации. Кемерово: Графика, 2004. 386 с.
52. Пименова М. В. Кондратьева О. Н. Введение в концептуальные исследования: уч. пособие. Кемерово: Кузбассвузизд, 2006. 179 с.
53. Пименова М. В. Кондратьева О. Н. Концептуальные исследования. Введение: учебное пособие. М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. 176 с.
54. Пименова М. В. Типы концептові етапи концептуального дослідження. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2013 №2. С. 127-131.
55. Попова З. Д, Стернин И. А. Семантико-когнитивный анализ языка Изд. 2-е, перераб. и доп. Воронеж: Истоки, 2007. 250 с.
56. Попова З. Д. Язык и сознание: теоретические разграничения и понятийный аппарат. *Язык и национальное сознание. Вопросы теории и методологии* / под ред З. Д. Поповой, И. А. Стернина. Воронеж: ВГУ, 2002. С. 8-49.

57. Потебня А. А. Эстетика и поэтика. М. : Искусство, 1976. 614 с.
58. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Белая Е. А., 2013. 307 с.
59. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта : учеб. пос., 3-е изд. М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. 176 с.
60. Путилина Л. В., Нестерова Т. Г. Подходы и методы исследования концепта "Богатство" в отечественной лингвистике. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2014. № 11 (172). С. 111-116.
61. Рахматуллина А. Ф. 2008, URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-vnutrenney-formy-slova-v-sovremennom-yazykoznanii> (дата звернення: 12. 10. 2019)
62. Русакова А. В. Лінгвокультурний типаж «авантюристка» в художньому втіленні: гендерний і семантико-когнітивний аспекти (на матеріалі романів Сідні Шелдона): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Київ, 2017. 320с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page//aref/02_2017/Rusakova_aref.pdf (дата звернення: 10. 11. 2019).
63. Рыжкина А. А. О методах анализа концепта. *Вестник ОГУ*. 2014. №11(172). С. 117-120.
64. Самситова Л. Х. Байназарова Г. М. Понятие концепта в лингвокультурологии : история развития, структура, классификация. *Вестник Башкирского университета*. 2014. Т19. №14. С. 1373 – 1378.
65. Сергеева Е. В. К вопросу о классификации концептов в художественном тексте. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. Серия «Гуманитарные науки (Филология)». 2006. Вып. 5 (56). С. 98 – 103.
66. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты. Волгоград : Перемена, 2004. 290 с.
67. Стадульская Н. О. Компонентный анализ значения слова как способ выявления содержания концепта. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2012. № 32. С. 112 – 117.

68. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. М. : Языки славянских культур, 2007. 248 с.
69. Суржанская Ю. В. Проблема соотношения концепта и понятия в философском и научном мышлении: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. филос. Н. : 09.00.01 Томск: 2012. 23 с.
70. Тарасова И. А. Художественный концепт: диалог лингвистики и литературоведения. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennyu-kontsept-dialog-lingvistiki-i-literaturovedeniya/viewer> (дата звернения: 14. 11. 2019).
71. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М. 1996. С.94-97, 216-135
72. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация : учеб. пособие. М. : Слово, 2000. 624с.
73. Усманов Р. Ш. Концепт и категория: проблема соотношения. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/46219144.pdf> (дата звернения: 12. 10. 2019).
74. Цивьян Т. В. Лингвистические основы балканской модели мира. М. : «Наука». 1990. 210с.
75. Черемисина А.И. Концепт «Дом» («Home / House») в романах Дж. Макдональда. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2015. №2. С.285 – 289.
76. Чернейко Л. О., Долинский В. А. Имя Судьба как объект концептуального и ассоциативного анализа. *Вестник МГУ. Серия 9. Филология*. 1996. № 6. С. 20 - 41.
77. Чернейко Л. О. Лингво-философский анализ абстрактного имени. 2-е изд., испр. М. : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
78. Шенк Р., Бирнбаум Л., Мей Дж. К интеграции семантики и прагматики / Пер. с англ. Г. Ю. Левиной. *Новое в зарубежной лингвистике*. Компьютерная лингвистика. 1989. Вып. XXI. С. 32 – 47.
79. Adventurer. Personality. ISFP-A ISFP-T (What's the difference?) URL : <https://www.16personalities.com/isfp-personality> (дата звернения: 14. 12. 2019)

80. British Empire. Historical state, United Kingdom. URL : <https://www.britannica.com/place/British-Empire> (дата звернення 14. 12. 2019)
81. Clark H. H., Catherine R. Marshall. *Definite reference and mutual knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981. 63p.
82. Corner H. American values, British values? URL : <http://heresycorner.blogspot.com/2011/05/american-values-british-values.html> (дата звернення: 15. 12. 2019).
83. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
84. Newel A. Unified Theories of Cognition. Cambridge. *The American Journal of Psychology*. Vol. 107. 1994. №. 3 pp. 454 – 464L., 1990.
85. Richard F. Groves, Henriette Anne Klauser. *The American Book of Living and Dying : Lessons in Healing Spiritual Pain*. Berkeley: Celestial arts, 2015. 293p.
86. Taylor J. R. *Linguistic categorization : prototypes in linguistic theory*. Oxford, Oxford Univ. Press, 1995.
87. W. Croft, D. A. Cruse. *Cognitive Linguistics* .New York : Cambridge University Press, 2004. 374 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

88. КСКТ — Краткий словарь когнитивных терминов. Е. С. Кубрякова и др. М. : Наука, 1996. 248 с.
89. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. М. 1990. С. 384.
90. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования. М. : Языки русской культуры, 1997. 824 с
91. Collins Online Dictionary URL : <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 20.12.2019)
92. Cambridge Dictionary URL : <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 20.12.2019)

93. Merriam-Webster dictionary URL : <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 20.12.2019)
94. Online Etymology Dictionary URL : <https://www.etymonline.com/> (дата звернення: 20.12.2019)
95. Thesaurus URL : <https://www.thesaurus.com/> (дата звернення: 20.12.2019)

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

96. Allen D. This isn't just hardball politics. It's impeachable. *Washington Post*. 2019. URL : <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/10/18/this-isnt-just-hardball-politics-its-impeachable/> (дата звернення: 16.12.2019).
97. NY Times URL: <https://www.nytimes.com/1982/11/21/magazine/on-language.html> (дата звернення: 17.12.2019).
98. Perry URL : <https://www.wsj.com/articles/the-world-can-live-without-iranian-oil-1541361933> (дата звернення: 12.12.2019).
99. Sabatini R. *Captain Blood His Odyssey*, 2008. 174 p.
100. Stevenson R. L. *Treasure Island*, 2014. 154 p.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the analysis of concept, problems of its definition and classification, means of its verbalization in literary texts.

The object of the work can be defined as concept in general and adventurism in particular, peculiarities of its usage connections between concept, category and notion, their similarities and differences.

The main aim of the paper consists in defining the peculiarities of concept verbalization, and means of its actualization in literary texts. It determined the accomplishment of such objectives as:

- analysis and systematization of concept classifications created by scholars;
- defining interrelation between concept, notion and category;
- defining peculiarities of literary concept;
- analysis of literary texts in order to define the ways and distinctions of concept verbalization depending on the author and his worldview.

A number of definitions of concept is offered in the work, depending on the angle scientists research it. They are as follows: concept as basic unit of culture and cognitive level of linguistic person; concept as result of collision between word meaning and person's experience (own and cultural); It was found that associations with concept differ in each of literary texts researched. It should be noted, that the same words were used for concept verbalization and each text has similar associative concepts.

The scientific novelty of the presented research lies in the attempt of investigation of the concepts in texts that were not actively researched.

Key-words: *concept, cultural concept, notion, category, verbalization.*